

Färgad av kulturarvet

Utövarperspektiv på växtfärgning som kulturarv

Elin Thomasson

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen i
Kulturvård, Ledarskap i slöjd och kulturhantverk

15 hp

Institutionen för kulturvård
Göteborgs universitet

2015:29

Färgad av kulturarvet
Utövarperspektiv på växtfärgning som kulturarv

Elin Thomasson

Handledare: Anneli Palmsköld

Kandidatuppsats, 15 hp
Ledarskap i slöjd och kulturhantverk
Lå 2014/15

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
SE-405 30 Göteborg, Sweden

www.conservation.gu.se
Ph +46 31 786 47 00
Fax +46 31 786 47 03

Bachelor's programme in Leadership and in Handicraft
Graduating thesis, BA/Sc, 2015

By: Elin Thomasson
Mentor: Anneli Palmsköld

Colored by heritage – A practitioners Perspective on Natural dyeing as cultural heritage

ABSTRACT

The aim of this thesis is to situate practicing of natural dyeing in the context of cultural heritage. By studying natural dyeing from a practitioners perspective, the goal is to put focus on the role of the individual in the value assessment of cultural heritage. The thesis examines how to perceive the practice of natural dyeing as cultural heritage, how practitioners perceive and perform their craft, and mainly what incentives the practitioners have for exerting natural dyeing. The study has been conducted through literature studies as well as interviews with practitioners.

The study shows that natural dyes has been attendant in human life through history. The literature on the subject is mainly instructive, containing detailed recipes on household dyeing. The Swedish handicrafts movement along with Folkbildningsrörelsen can be said to have played important roles in conserving the knowledge about natural dyes during early 18th century.

The analysis of the conducted interviews shows that the aspects on natural dyeing most emphasized by the informants is social interaction and the dyeing process. Also curiosity and meditativity is regarded rather important. The tendency to perceive natural dyeing as heritage as well as exerting the tradition can be said to depend on the practitioners own preferences.

Title in original language: Färgad av kulturarvet – ett utövarperspektiv på växtfärgning som kulturarv

Language of text: Swedish

Number of pages: 40 + attachments

Keywords: Cultural heritage, natural dyes, växtfärgning, intangible heritage, hantverk

ISSN 1101-3303

ISRN GU/KUV—14/29--SE

Förord

Denna uppsats är författad vid kandidatprogrammet Ledarskap i slöjd och kulturhantverk vid Göteborgs Universitet. Som en av de första studenterna vid programmet är jag ivrig att visa vilka perspektiv vårt ämnesområde kan tillföra kulturvårdssektorn. Min förhoppning är att jag genom denna uppsats gjort just detta.

Ämnesvalet för uppsatsen grundar sig i mitt stora intresse för individers egen uppfattning av kulturarv. Ofta talar vi om kulturarv som det materiella arvet, konst och arkitektur från svunna tider. Men kultur består av så mycket mer än de fysiska tingen. Kultur och kulturarv utgörs också av ritualer, kunskaper och symboler. I mina ögon fungerar kulturarv som relationsbärare mellan människor. Vad kan väl vara mer relationsbärande än de historiska hantverksprocesser som människor utövar tillsammans än idag?

Arbetet med uppsatsen har hjälpt mig att förstå komplexiteten i de begrepp jag försökt använda mig av. Jag vill tacka mina informanter som hjälpt mig utveckla mina kunskaper i området. Jag vill även tacka mina medstudenter vid ledarskapsprogrammet som ständigt vidgar min kunskaps horisont. Jag vill tacka min handledare Anneli Palmsköld som under hela studietiden varit en inspiratör och förebild. Slutligen vill jag tacka Adam Ekberg, som stått ut med mitt problematiserande av kulturarvsbegreppet i tid och otid.

Tack!

Göteborg, Maj 2015

Elin Thomasson

Innehåll

1. Inledning	9
1.1. Bakgrund	9
1.2. Forsknings- och kunskapsläge	9
1.2.1. Begreppsdefinitioner	9
1.2.2. Kulturarv och hantverk	10
1.2.3. Hantverksutövande	10
1.2.4. Färgning	12
1.3. Problemformulering	13
1.4. Frågeställningar	15
1.5. Mål och syfte	15
1.6. Avgränsningar	15
1.7. Metod	16
1.7.1. Litteraturstudie	16
1.7.2. Intervjuer	16
1.8. Källmaterial och källkritik	18
1.9. Teoretisk referensram	19
1.10. Etiska frågeställningar	20
2. Undersökning	21
2.1. Färgning i litteraturen	21
2.1.1. Färgningens historik i Sverige	22
2.1.2. Dagens litteratur	24
2.2. Färgning i praktiken	24
2.2.1. Nutida utövare	25
3. Resultat	30
3.1. Färgning i litteraturen	30
3.1.1. Karaktär	30
3.1.2. Innehåll	30
3.1.3. Växtfärgning som kulturarv	31
3.2. Utövande i praktiken	31
3.2.1. Hur växtfärgning utövas	31
3.2.2. Hur växtfärgning uppfattas	32
4. Diskussion och slutsatser	39
4.1. Växtfärgning som kulturarv	39
4.2. Individens utövande i ett socialt sammanhang	41
5. Sammanfattning	44
Käll- och litteraturförteckning	46
Otryckta källor	46
Tryckta källor	46
Figurförteckning	48
Bilagor	1
Bilaga 1: Litteraturkartläggning	1

1. Inledning

Denna uppsats utgör examensarbete för kandidatexamen vid Institutionen för Kulturvård, Göteborgs Universitet. Uppsatsen är författad under våren 2015 och representerar en del av det spektra inom kulturvård som studeras vid kandidatprogrammet ledarskap i slöjd och kulturhantverk. I uppsatsen studeras utövande av växtfärgning som kulturarv. Inledningskapitlet presenterar grunden till uppsatsens undersökning, vilken behandlar växtfärgares uppfattning av sitt utövande samt sin relation till detsamma. Undersökningen redogör även för det sammanhang i vilket dagens växtfärgning och utövare befinner sig, i form av ämnets historia.

1.1. Bakgrund

Idén till uppsatsen väcktes genom forskningsprojektet ”Dekorerade interiörer i hälsingegårdar: En holistisk studie av ett kulturhistoriskt världsarv”, där institutionen för kulturvård medverkar. Delar av forskningen kartlägger färger i folkkonsten såsom interiörmåleri, möbeldekoration och textilier. Då jag tidigare visat intresse för växtfärgning blev jag tillfrågad att skriva mitt arbete inom detta sammanhang. Fascinationen för växtfärgning i kombination med intresse för hantverksmässigt kulturarv lade grunden för idén till uppsatsen.

Mitt eget praktiska utövande tillsammans med mina teoretiska studier har fått mig att undra hur andra utövare uppfattar sitt färgande. Hur bevarar de sitt kunnande för framtiden? Äger de en vilja att föra kunskaper vidare? Inom hantverket ryms en rad olika aspekter som kan betraktas som arv, både materiella och immateriella. Det kan exempelvis vara recept, garn, erfarenheter och kunskaper om naturen eller hantverksprocesser. Eventuellt traderas även värderingar om estetik, kvalitet samt vad som är bra och dåliga tillvägagångssätt. Då tidigare forskning på ämnet är begränsad har jag valt att själv undersöka saken. För att hitta svar har jag valt att studera växtfärgning ur ett utövarperspektiv.

1.2. Forsknings- och kunskapsläge

Uppsatsen utgår ifrån växtfärgning som kulturarv samt hur utövare av växtfärgning uppfattar hantverket. Följande kapitel har delats upp efter två teman som anknyter till utgångspunkterna kulturarv respektive hantverksutövande. Inledningsvis presenteras de begrepp som är tongivande i uppsatsen.

1.2.1. Begreppsdefinitioner

Enligt Riksantikvarieämbetet så avser begreppet kulturarv ”alla materiella och immateriella uttryck (spår, lämningar, föremål, konstruktioner, miljöer, system, strukturer, verksamheter, traditioner, namnskick, kunskaper etc.) för mänsklig påverkan. Oavsett om det skrivs i obestämd eller bestämd form – kulturarv eller kulturarvet – innefattar det en mångfald av kulturarv. Ibland kan begreppet preciseras för att belysa särskilda delar av samhällsutvecklingen, t.ex. det biologiska kulturarvet, det industriella kulturarvet eller modernismens kulturarv” (Riksantikvarieämbetet, 2015, pp. 8-9).

Världssamfundet UNESCOs definition av immateriellt kulturarv avser “the practices, representations, expressions, knowledge, skills – as well as the instruments, objects, artefacts and cultural spaces associated therewith – that communities, groups and, in some cases, individuals recognize as part of their cultural heritage.” Exempel på immateriellt kulturarv är bl.a. berättelser, ritualer, kunskap om naturen och traditionell hantverkskunskap (UNESCO, 2015).

Begreppet växtfärgning används på olika sätt beroende på sammanhang och benämns även naturlig färgning eller hemfärgning. Sandberg och Sisefsky använder en bred definition av växtfärgning och talar om "Färgning av textila material med ämnen från naturen" (Sandberg & Sisefsky, 1980, p. 9). I tidningen Hemslöjd ges begreppet växtfärgning en mer omfattande betydelse: ”'Växtfärgning' säger man på svenska, men egentligen förklarar det engelska ut-

trycket 'natural dye' bättre vad det handlar om. För det är inte bara växter som används utan även svampar, mineraler och insekter." (Gustavson, 2012, p. 28).

I uppsatsen återkommer begreppet betning flera gånger. Begreppet definieras i Nationalencyklopedin som "behandling av textilier med betmedel i samband med färgning eller tryckning. Betmedel kan vara oorganiska (t.ex. alun, krom-, tenn- eller järnsalter) eller organiska (t.ex. vinsyra, garvsyra eller formaldehyd). De ingår kemiska föreningar med lösliga färgämnen, så att dessa omvandlas och blir mer svårösliga och binds starkare till fibern. Betning kan utföras före eller efter själva färgningsproceduren." (Furvik, 2015)

Begreppet kemikalier används i uppsatsen enligt Nationalencyklopedins definition, nämligen: "samlande benämning på alla på kemisk väg, vanligtvis i laboratorier eller industrier, framställda kemiska föreningar"(Ohlsson, 2015). I uppsatsen åsyftas de kemiska tillsatser och tungmetaller som ofta används i växtfärgningsprocesser. Exempel på kemikalier som används är alun, vinsten, natriumhydrosulfit och järnvitriol. Anledningen till att begreppet har betydelse i sammanhanget är det utrymme som frågan ofta får i växtfärgningskretsar och litteratur.

1.2.2. Kulturarv och hantverk

Smith (2006) menar att kulturarvet gör mer än att generera samhälllig identitet. I själva verket så *utgör* kulturarvet samhällsidentiteten. För att ta reda på hur individer uppfattar traditioners betydelse för sitt samhälle utförde Smith en undersökning på Castlefordfestivalen. På festivalen kunde barn lära sig om bl.a. förindustriellt hantverk och industrialismens betydelse för orten. Av de 107 tillfrågade i undersökningen ansåg 53 procent att festivalen hjälpte till att skapa samhällsidentitet och sammanhållning. Av respondenterna ansåg 19 procent att festivalen var viktig eftersom tidigare händelser annars skulle glömmas bort. Respondenterna påpekade att festivalen inte bara minner om det förflutna, utan att kulturarv skapas genom festivalen. Nya minnen om samhällsidentitet och samarbete produceras. Kulturarvet bestod i deltagandet på festivalen. En av respondenterna menar att kunskap om vad som hänt i det förflutna är viktig för att kunna utvecklas. Smith menar att förståelsen för nuet och det förgångna stimulerar social, miljömässig och ekonomisk förändring och tillväxt. Materiellt kulturarv är viktigt i sammanhanget, men bara som en del av de aspekter som utgör kulturarvet. "Klistret" som håller immateriellt och materiellt kulturarv samman och som gör minnen eller kulturell praktik värdefull och användbar, utgörs av människors interaktion och upplevelser (Smith, 2006, p. 265 pp).

Waldén(1994) har undersökt studiecirklar i textilhantverk ur deltagarperspektiv. Studiecirkelnas deltagare utgörs till största delen av kvinnor och behandlar en stor mängd hantverkstekniker, främst textila. Cirkelarna har på många sätt varit bärande för hantverkstraditioner, däribland växtfärgning, men ändå inte getts stor plats i samhället. Waldén fann i sin undersökning en kultur av manuella färdigheter som verkade ha sina rötter i det förindustriella samhället. Resultaten som uppnåddes i cirkelarna baserades helt på människans förmåga. Kunskap producerades genom handens arbete och de praktiska kunskaperna konkretiserades de teoretiska. Enligt Waldén äger varje hantverk sitt eget kulturarv. Hantverket skapar band till tidigare generationer, berättar om forna levnadssätt, statussymboler och kultur. När hantverkstekniker traderas bevaras kulturarvet. Då gamla traditioner med hjälp av människors händer kommer i kontakt med nya traditioner utvecklas arvet och hantverksuttrycket (Waldén, 1994, p. 184 pp).

1.2.3. Hantverksutövande

Under senare tid har "Do It Yourself"-kulturen upplevt ett uppsving. Enligt Åhlvik & von Busch (2009) utgår begreppet "Do It Yourself" (DIY) från att människor själva kan skapa lösningar i sina liv. Inom DIY-filosofin är samarbete, öppenhet och kunskapsdelning centralt och kunskaperna ska kunna spridas fritt. DIY omfattar enligt von Busch och Åhlvik mer än "Gör det själv"-kulturen. Till skillnad från "Gör det själv", tanken om att på egen hand utföra saker istället för att t.ex. anlita hantverkare, så omfattar DIY-filosofin även egenmakt och

självförverkligande genom handgripligt engagemang med omgivningen. Det egna skapandet blir ett politiskt ställningstagande (Åhlvik & Von Busch, 2009, pp. 13-14). Arnqvist Engström (2014) lägger vikt vid komplexiteten i begreppet, som i stort omfattar saker som man kan göra själv, men även är en livsstil och politisk markör. Idealen har sina rötter i 1800-talets brittiska Arts and Crafts-rörelse, som gick ut på att skapa egna uttryck som reaktion på massproduktionen. Rörelsen framförde en kritik mot industrialismens bristande känsla av själ. Under 1950-talet ökade statliga subventioner för husreparationer och renoveringar, vilket inverkar på begreppet. DIY blev mer av en subkultur under 1970-talet. Ofta hade den kopplingar till punkscenen, då gör det själv-estetiken kan kopplas till punkens konsumtionsmotstånd (Arnqvist Engström, 2014, pp. 60-61). ”Gör det själv” och DIY har tydliga kopplingar till den internationella ”makerrörelsen”¹, som ”är en skapandets och görandets nutida kusin till sjuttio-talets punkrörelse” (Kvint, 2014-12-22). Men varför ägnar sig människor idag åt hantverksmässigt skapande? Dougherty (2012) menar att den internationella makerrörelsen har uppstått som ett resultat av den samtida människans behov av att passionerat hänge sig åt föremål som gör dem till mer än bara konsumenter. Inom makerrörelsen är innovationen och kreativiteten otämjda. Rörelsen skapar möjligheter för människor som aldrig skulle träffats i vardagslivet att träffas genom sin entusiasm och gemensamma passion. (Dougherty, 2012, p. 12).

Starr Johnson & Wilson (2005) har undersökt vilka faktorer som motiverar samtida kvinnliga utövare av textilhantverk i USA. Deltagarna i undersökningen producerar föremål liknande de som producerats av tidigare generationer. Undersökningen resulterade i tre huvudteman av motiverande faktorer. Det första temat utgjordes av en känsla hos kvinnorna av att hantverket hjälpte dem att identifiera sin plats i världen. Tema nummer två bestod i en känsla av meningsfullhet utifrån sitt producerande och det tredje temat var upplevelsen av materiella och immateriella vinster från slutprodukten. Enligt författarna värderades slutprodukterna som symboler för jaget av tillverkarna. Deltagarna i studien förstod att utövande av textilhantverk förbättrade deras livskvalitet. Utövandet och lärandesituationen i hantverket hjälpte deltagarna att bygga och upprätthålla relationer. Gruppens stöd är viktigt för utvecklingen av hantverkskunskapen och för deltagarens förmåga att lyckas. Den sociala gruppen kan bestå i fysiska träffar, men också vara internetbaserad. (Starr Johnson & Wilson, 2005, p. 115pp.).

Hantverksutövandet visade sig i Starr Johnson & Wilsons (2005) studie vara starkt kopplat till identitet. Flera deltagare identifierade sig själva genom utövandet. Deltagarna i studien byggde en identitet baserad på hur mycket och ofta de hantverkade samt den sociala rollen som hantverket gav. Deras hantverkskunskaper var kända i bekantskapskretsen och deras sociala nätverk utökades genom hantverket. (Starr Johnson & Wilson, 2005, p. 118) Flera av deltagarna hade utövat hantverket så länge att det sågs som en del i familjens rytm och en tradition. I generationer har textilt hantverk hjälpt kvinnor att uttrycka sin identitet. Arvet från tidigare generationer skapar också ett existensberättigande för hantverket idag och nutida utövare har något att luta sig emot:

Contemporary handcrafters continue to be encouraged by guilds, books, and printed instructions to sign and date completed items to provide a written record for future generations. This written evidence serves to ascertain the role of textile handcrafts in their lives and the lives of those they love.

(Starr Johnson & Wilson, 2005, p. 120)

Deltagarna i studien upplevde aspekten av hantverkets tradition som viktig, men ansåg att den var beroende av deras individuella preferenser. De var medvetna om traditionen, men utövade inte hantverket av plikt-känsla utan för att de tyckte om det. Vissa deltagare utövade emellertid hantverket för att levandehålla en familjetradition. Sparade mönster och instruktioner gjorde

¹ Make: eng.: skapa. ”Inom makerrörelsen utforskar allt från överläkare till gymnasie-studenter tillsammans gränslandet mellan teknik, konst och hantverk. Allt bygger på open source och open hardware, och alla som vill får vara med och dela med sig av sin kunskap (Kvint, 2014-12-22).

det möjligt för dem att lära sig tekniker och hålla dem levande. Genom delad kunskap över generationsgränserna tillgängliggjorde deltagarna minnen till fler människor. (Starr Johnson & Wilson, 2005, p. 121).

Stannard & Sanders (2015) har undersökt varför kvinnor i åldern 18 till 30 år ägnar sig åt stickning. De lyfter faktumet att hantverk i allmänhet tenderar att bli mer populärt under perioder med nationella påfrestningar såsom krig eller depression. Hantverk används ofta som terapeutisk metod. Som exempel lyfts det ökade utövandet av hantverk i New York efter terroristattackerna mot World Trade Center 2001. Stannard & Sanders redogör för olika aspekter av stickning. De individuella aspekterna utgörs främst av terapeutiska, meditativa, identitetsbyggande personliga fördelar samt möjligheten att ägna sig åt fler saker samtidigt som stickningen utförs. Den färdiga produkten är också en viktig motivation för utövandet; tillverkaren bygger en relation till föremålet. Att föremålet är unikt har ett speciellt värde i den postmoderna världen som en reaktion mot globalisering, massproduktion och standardisering av produkter. De sociala värdena i stickningen framkommer i s.k. *Knitting Circles* (stickningscirklar, firtt övers.). Deltagarna i stickningscirkelarna upplever det värdefullt att spendera tid med likasinnade samt erhålla ny hantverkskunskap. Träffarna skapar möjlighet att vidareföra tekniker, vilket är väldigt viktigt för deltagarna. Stannard och Sanders menar att möjligheterna att vidareföra tekniker är ett uttryck för *generativity*², vilket kan definieras som kreativitet mellan generationerna. Den sociala aspekten anses viktig idag då många utövare fått tillgång till hantverkskunskaper från internet, där det sociala utbytet är begränsat. Svårigheter med att få hjälp och handledning i sitt utövande upplevs då mötet mellan människor bara sker virtuellt. Samtidigt återfinns många sociala forum för stickning online. Med hjälp av de internetbaserade forumen kan medlemmarna hitta fysiska träffar i sin närmiljö (Stannard & Sanders, 2015, pp. 99-102).

Resultatet av Stannard & Sanders (2015) undersökning indikerade tre huvudteman som motivation till stickning. De utgörs av *Incentives, barriers, and outcomes* (incitament, hinder och utfall). Dessa tre huvudteman delades upp i tolv underkategorier. Temat incitament utgör de motiverande, inspirerande och stöttande elementen av stickningen. Incitamenten utgörs av sex underkategorier: utlopp för kreativitet, *multitasking* (att ägna sig åt flera saker samtidigt), *alterations* (Att utmana sig själv eller pröva något nytt), informationskällor (sociala medier, tidningar, böcker), sociala aspekter samt bedömning av process och produkt. Temat hinder utgör de negativa aspekterna av stickningen som utövaren måste övervinna. Hindren fanns hos andra människor likväl som hos utövarna själva. Temat delades upp i tre underkategorier: ekonomiska kostnader, negativa reaktioner på utövandet från andra människor samt misstag i stickandet. Temat utfall utgörs av utfall av stickningsprocessen, vilka fungerar uppmuntrande för att fortsätta sticka. Temat delades upp i kategorierna produkt, *tension release* (att släppa spänningar) och bekräftelse (Stannard & Sanders, 2015, p. 103pp.).

1.2.4. Färgning

Clark Schäring (2005) har undersökt silkesframställning, vävning och färgning av textilier i Laos. I resultatet konstateras att kunskapen om färgningen traderas mellan mor och dotter och att "en kvinnas hantverksskicklighet kan läsas i hennes mans kläder" (Clark Schäring, 2005, p. 19), dvs på hur beständig färgen är i plaggen. Clark Schäring beskriver en kvinna som skapar repliker av gamla plagg, genom traditionella mönster och tekniker. Kvinnan spenderade tio år med experimenterande för att få fram samma färger som återfinns på de gamla plaggen (Clark Schäring, 2005, p. 19 pp.) Clark Schäring har även utfört konstnärlig forskning gällande växtfärgningsprocesser och ställt ut resultatet i utställningar runt om i landet. Hennes forskning har starkt hållbarhetsfokus och hon försöker återupptäcka gamla metoder för att implementera dem med hållbarhetssyfte (Schäring, 2015).

² Generativity: Termen myntades av psykoanalytikern Erik Erikson 1950 för att beteckna "a concern for establishing and guiding the next generation". (Wikipedia, 2012)

Gerstel (1993) har studerat blåfärgning med växten vejde ur ett arkeologiskt perspektiv. Avsikterna var att kartlägga kemin för forntida metoder, studera processens utformning för att underlätta tolkning av arkeologiskt och etnohistoriskt³ material samt att hämta inspiration till möjliga färgningsprocesser. Det äldsta kända fyndet av vejde kommer från Sydfrankrike. I textilier har arkeologiska fynd av färgämnet indigotin gjorts, där källan tros vara vejde. De första skrivna källorna kommer från år 54 f. Kr. då Julius Ceasar beskriver hur britterna blåmalade sig med vejde för att inte skräck i fienden. Under 1500-talet upplevde vejden sin höjdpunkt, varefter importen av naturindigo ökade. Författaren spekulerar i människans upptäckt av färgämnet då bladens saft i sig själv är färglös. Den blå färgen uppstår först efter en avancerad jäsningsprocess. Troligtvis har växtens medicinska användning gett antydning om dess färgegenskaper, då bladen akan färga av sig på huden. Troligtvis har växtens utbredning i Nordeuropa sina rötter i mänskligt bruk, då vejde från början har sitt ursprung i Sydeuropa (Gerstel, 1993).

1.3. Problemformulering

Den samtida kulturarvsvetenskapen är tydligt influerad av UNESCO, FNs organ för utbildning, vetenskap och kultur (Björkholm, 2011, p. 4). UNESCOs världsarvskonvention från 1954, som definierar typen av natur- och kulturmiljöer som kan upptecknas på UNESCOs världsarvslista (World Heritage Centre, 2015), är tongivande. År 2003 antogs ytterligare en konvention gällande kulturarv; konventionen om skydd av det immateriella kulturarvet. Syftet var att poängtera vikten av det immateriella kulturarvet som en källa till kulturell diversitet och hållbar utveckling. Som exempel på immateriellt kulturarv anges bl.a. berättelser, ritualer, kunskap om naturen och traditionell hantverkskunskap (UNESCO, 2015). Immateriellt kulturarv omfattar således både ritualer och traditionell hantverkskunskap, vilket tillsammans kan anses utgöra en hantverksprocess.

I konventionerna gällande skydd av kulturarv läggs stort fokus vid autenticitetsbegreppet. Munjeri (2004) belyser svårigheten i att definiera autenticitet hos immateriellt kulturarv genom att ge exempel på utvecklingen av sedvänjor. Sedvänjors autenticitet är svårdefinierade eftersom de utvecklas i samklang med kulturen. Autenticitetsdebatten under tidigt 1990-tal ledde till att ICOMOS⁴ arrangerade en konferens angående autenticitet i Nara, Japan (Munjeri, 2004, p. 14pp). Idag bör konventionen om skydd av det immateriella kulturarvet förstås i relation till det s.k. Naradokumentet. Dokumentet integrerades år 2005 i UNESCOs *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention* (Hassard, 2009, p. 284);

Depending on the type of cultural heritage, and its cultural context, properties may be understood to meet the conditions of authenticity if their cultural values (as recognized in the nomination criteria proposed) are truthfully and credibly expressed through a variety of attributes including: form and design; materials and substance; use and function; traditions; techniques and management systems; location and setting; language and other forms of intangible heritage; spirit and feeling; other internal and external factors. (Hassard, 2009, p. 284)

I och med Naradokumentet har innebörden av kulturarv och hur kulturarv bedöms som autentiskt blivit mer omfattande. Idag bör kulturarv inte enbart förstås genom sin materialitet, utan även genom sammanhang och egenskaper, där immateriella aspekter ingår. Hassard (2009) menar att Naradokumentet har medfört att all bevarandepraktik (konservering, underhåll och reparationer) bundits närmare till autenticitetsbegreppet. Immateriella värden har fått större utrymme då de anses påverka upplevelsen av autenticitet. Om bevarandeåtgärder inte anses autentiska påverkas uppfattningar och brukande av kulturarv. Den mer övergripande

³ Den gren av kulturanthropologin som studerar olika folkslags samt etniska gruppers historia. (Ovesen, 2015)

⁴ International Council on Monuments and Sites, rådgivande organ till UNESCO med uppgift att bevara världsarven.

förståelsen för autenticitetsbegreppet resulterar i ökade krav på förändringar i bevarandepraktiken inom den internationella kulturarvssektorn (Hassard, 2009, p. 284).

Kritiken mot världsarvskonventionen fokuserar främst på konventionens uppfattning om universellt värde samt den globala appliceringen av konventionen och dess principer. Harrison (2013) sammanfattar de tre mest kritiserade principerna till: definitionen av kulturarv, riktlinjerna för hur kulturarv ska bevaras korrekt samt idén om universellt kulturarvsvärde. Harrison menar att principerna för UNESCOs världsarvskonvention riskerar att leda till exkluderande av lokala intressenter från bestämmande kring hur kulturarv bevaras, då besluten tas långt från lokalsamhället. Frågor lyfts kring vem som "äger" det förflutna samt vem som har rätt att kontrollera dess representation i samtiden. I kombination med den komplexa autenticitetsdebatten minskar tillgängligheten till diskussionen för lokala intressenter. (Harrison, 2013, p. 110).

Smith (2006) betraktar kulturarvskonventionens syn på universellt värde som ett uttryck för vad hon kallar den auktoriserade kulturarvsdiskursen (*Authorized heritage discourse, AHD*). AHD fokuserar på estetiskt tilltalande objekt, monument, platser och landskap som kommande generationer "måste" vårda så att de i framtiden kan användas för utbildning. AHD ser kulturarv ur ett snävt perspektiv, starkt influerat av den västerländska kulturen. AHD skapar legitimitet för auktoritär expertis och ger litet utrymme för andra perspektiv på kulturarv (Smith, 2006, p. 29pp). Harrison och Rose (2010) menar att Smiths antropocentriska perspektiv är uttryck för synen att verkligheten saknar värde tills människor börja tillskriva den värde. Att skapa kulturarv är en interaktiv process (Harrison & Rose, 2010, p. 264).

Palmsköld (2011) diskuterar begreppet traditionell hantverkskunskap i relation till UNESCOs definition av immateriellt kulturarv. Begreppet hantverkskunskap vidgas i Palmskölds text från att endast omfatta de hantverk som traditionellt sett tillhört skråväsendet till en bredare betydelse. Även kvinnors handlingsburna kunskap bör omfattas av begreppet. Palmsköld menar att hantverksbegreppet till största delen kommit att avse traditionellt manliga verksamheter. Historiskt sett har de formella utbildningsvägarna till hantverksyrken varit stängda för kvinnor. Palmsköld menar att det faktum att hantverksskråna var stängda för kvinnor har påverkat snävheten hos begreppet "traditionell hantverkskunskap". Den hantverkskunskap som skråna innehade utgjorde bara en del av samhällets hantverkskunskaper. Den snäva tolkningen av hantverksbegreppet riskerar enligt Palmsköld att exkludera kvinnors handlingsburna kunskap från dagens bevarandediskussion.

En sådan definition av begreppet hantverkskunskap handlar om kunskap att tillverka fysiska föremål. Genom att addera ordet traditionell och genom att diskussionen förs i en kulturarvskontext med ett tillbakablickande perspektiv, skulle man kunna lägga till att tillverkningen inbegriper manuella färdigheter

(Palmsköld, 2011, pp. 98-99).

Då hantverk i citatet definieras som tillverkning av fysiska föremål exkluderas inte det traditionellt sett kvinnliga hantverket. Villkoret för att hantverket ska förstås som traditionellt blir de manuella färdigheterna; hantverkskunskapen. Med detta citat som utgångspunkt suddas gränsen mellan männens skråhantverk och det kvinnliga hantverket ut.

Ur kulturvårdssynpunkt blir det relevant att studera de hantverk som traditionellt sett ansetts som kvinnliga, såsom växtfärgning. Detta för att undvika exkluderande av dessa ur kulturvårds- och bevarandediskussioner. Den presenterade problemformuleringen belyser vikten av att inkludera utövarperspektivet vid studier av hantverk som kulturarv. För att undvika att fastna i AHD och därmed exkludera lokala intressenters perspektiv har denna uppsats lagt stort fokus vid utövarperspektiv. Den forskning som återgivits i tidigare kapitel antyder en kunskapslucka. Frågan om varför människor idag ägnar sig åt hantverksmässigt skapande, i form av växtfärgning, kvarstår. Troligtvis är svaret på frågan inte universellt, utan subjektivt, beroende på vilket hantverk som utövas och vem som utövar det.

1.4. Mål och syfte

Undersökningen syftar till att undersöka varför människor idag väljer att ägna sig åt växtfärgning samt hur växtfärgning idag utövas. På så sätt placeras utövande av växtfärgning in i en kulturarvskontext.

Genom att studera växtfärgning ur ett utövarperspektiv är målet att lägga fokus vid individens roll i värderingen av kulturarv. Genom att studera växtfärgning som kulturarv är målet att höja statusen för ett traditionellt hantverk som hittills inte uppmärksammats särskilt inom kulturarvssektorn.

1.5. Frågeställningar

Uppsatsens undersökning utgår ifrån följande frågeställningar:

- Hur kan utövande av växtfärgning förstås som kulturarv?
- Varför väljer individer att utöva växtfärgning idag?
- Hur utövas växtfärgning idag?

1.6. Avgränsningar

Uppsatsen utgår ifrån den konstruktivistiska kultursynen, nämligen att kultur konstrueras och reproduceras av individerna som agerar inom den (Hastrup, 2010, p. 76pp). I uppsatsen utreds inte den konstruktivistiska kultursynens relation till andra synsätt. Då kulturbegreppet anses stort och komplext har endast ett synsätt valts ut för att redogöra för uppsatsens utgångspunkt.

Synen på kulturarv avgränsas med hjälp av Riksantikvarieämbetets definition av kulturarv (Riksantikvarieämbetet, 2015, pp. 8-9). Undersökningen har avgränsats till att undersöka ett hantverk ur kulturarvsperspektiv: växtfärgning. Andra hantverk kommer inte att beröras. De historiska redogörelser för färgning som finns publicerade redogör främst för 1800- och 1900-talets industriella färgning. Huvudfokus i uppsatsen kommer inte att ligga på växtfärgningens industriella kulturarv, utan snarare på hantverksmässigt utförd växtfärgning.

Undersökningen behandlar endast utövarnas värdering av växtfärgning och inte den auktoriserade kulturarvssektorns värdering. Undersökningen avser inte heller att definiera ett universellt värde i växtfärgning som kulturarv. Antalet informanter har i undersökningen avgränsats till tre stycken. Urvalet av informanter har avgränsats till Göteborgs närområde.

Hantverk och/eller växtfärgning ur ett genusperspektiv kommer inte att beröras. Huruvida informanternas relation till växtfärgning påverkas av deras kön kommer därmed inte att diskuteras.

Diskussion gällande växtfärgningstillätsatser, processade kemikalier, förs inte ingående. Begreppet används övergripande och olika ämnens klassificering som kemikalier utreds därför inte närmare.

Den litteraturstudie som genomförts har avgränsats till att teckna en historik kring det sammanhang och den historia som utövare av växtfärgning idag agerar inom. Vad som undersöks är främst vilken litteratur som publicerats i ämnet samt hur den relaterar till växtfärgning. I viss mån har innehåll gällande historik inkluderats. En begränsad kartläggning har därmed

gjorts, utan avsikt att på djupet utreda hur växtfärgning presenterats i litteratur. Litteraturstudien har även avgränsats till att främst beröra tiden efter uppkomsten av syntetiska färgstoff.

1.7. Metod

Uppsatsens undersökning vilar på två grundpelare: en litteraturstudie och en intervjudel. Materialet som framkommit har analyserats för att besvara de frågeställningar som presenterats ovan. Nedan presenteras vilka metoder som använts i arbetet.

1.7.3. Litteraturstudie

Litteraturstudien har genomförts för att öka förståelsen för undersökningens sammanhang, växtfärgningens historia samt den kontext som informanterna verkar i. Syftet är att presentera undersökningens sammanhang i Sverige och i viss mån internationellt. Genom att studera litteratur som behandlar växtfärgning är avsikten att redogöra för hur historien kring ämnet har skrivits och skrivs. Samtidigt ger litteraturen en historisk bild av förhållningssättet gentemot växtfärgning. Till största del har svensk litteratur studerats men även internationella författare har inkluderats i undersökningen. Litteraturen har identifierats genom sökningar i Göteborgs Universitetsbiblioteks databaser samt till viss del via kommersiella distributörer. En del av den litteratur gällande växtfärgning som undersökts är populärvetenskaplig. Denna litteratur har studerats som empiriskt material i fråga om *hur* den talar om växtfärgning, inte *vad* den säger om den.

Litteraturstudien utgörs av en kvalitativ innehållsanalys. Metoden är användbar för att ta fram en texts delar, väsentliga innehåll samt det sammanhang den ingår i. Metoden kan användas dels för att systematisera ett innehåll och dels för att kritiskt granska detsamma (Esaïasson, et al., 2007, p. 237). Litteraturen har analyserats genom kartläggning av vad den redogör för gällande växtfärgning samt hur den gör detsamma. Källmaterialet har systematiserats i en tabell (se bilaga 1) där författare, titel, utgivningsår, angreppssätt samt innehåll angetts.

1.7.2. Intervjuer

Tanken med intervjuerna som utförts är att fördjupa undersökningen samt redogöra för hur det studerade fenomenet, växtfärgning, gestaltar sig (Esaïasson, et al., 2007, p. 284pp.). För att erhålla en djupgående förståelse för individers uppfattning om växtfärgning samt incitament till utövande har intervjuer bedömts som den mest lämpade metoden. Undersökningen placerar individen i fokus och strävar efter att studera växtfärgning ur ett utövarperspektiv. Metoden kan anses relevant för att undvika exkludering av lokala intressenter från bevarandediskussionen (Harrison, 2013, p. 110). Intervjuerna avser inte att definiera ett universellt värde hos växtfärgningen, utan snarare ett subjektiva värde på individnivå. Syftet är att besvara de mer ingående frågeställningarna kring varför och hur individer idag utövar växtfärgning. Frågeställningen har sin grund i Tins (2011) teori om att traditionen börjar existera först då individen väljer att återuppta den (Tin, 2011, p. 13).

Genomförandet av undersökningens intervjuer tar avstamp i Giorgis fenomenologiska analys. Teorin bygger på antagandet att all kunskap har sin utgångspunkt i människans medvetande. Förutsättningen för kunskap är att medvetandet alltid är riktat mot ett objekt, medvetandet äger en *intentionalitet*, en riktning mot ett fenomen. Dessa fenomen presenterar sig på olika nivåer i vårt medvetande, vilket kan ge en indikation på hur hög relevans eller innebörd fenomenet har för medvetandet. Vad som skiljer fenomenologin från andra kvalitativa förhållningssätt är den fenomenologiska reduktionen, vilken syftar till att möjliggöra en så precis beskrivning av ett fenomen som möjligt (Robinson & Englander, 2007, p. 57). Robinson och Englander (2007) menar att den fenomenologiska reduktionen måste bygga på två saker:

- 1) Att jag som forskare i min beskrivning av ett fenomen intar en kritisk reflekterande attityd genom att sätta alla mina antaganden, tidigare kunskap, och «förutfattade meningar» om det fenomen jag undersöker inom parentes.
- 2) Att jag i min beskrivning inte hävdar att något existerar som sådant utan jag talar istället om hur något presenterar sig för mitt medvetande. Jag gör med andra ord inga existentiella påståenden. Om jag till exempel beskriver fenomenet frustration så påstår jag inte att det existerar i tid, rum eller genom något kausalt samband utan jag beskriver detta som det presenterar sig för mig genom mina data.

(Robinson & Englander, 2007, p. 57).

Fenomenologin syftar till att tydliggöra fenomenens natur genom att forskaren beskriver hur fenomenet presenterar sig för forskarens medvetande. Det innebär att forskaren ska undvika förklarande och hypotetiska inslag i sina beskrivningar. Forskaren ska aldrig gå utöver sina data utan beskrivningen ska ligga så nära fenomenet som möjligt. Det är essensen av fenomenet som ska presenteras (Robinson & Englander, 2007, pp. 57-58).

Enligt Robinson & Englander är tre informanter tillräckligt för att nå ett generaliserbart resultat. Därför har tre informanter intervjuats i undersökningen. Urvalet av informanter har gjorts i syfte att samla in data som beskriver fenomenet växtfärgning varierat och djupgående (Robinson & Englander, 2007, p. 58). Utövare med olika ingångar till hantverket valts som representanter för olika aspekter av växtfärgande. Informant 1 är professionell textilkonstnär som använder det färgade materialet främst i konstnärliga och pedagogiska syften. Informant 2 är kalligraf som utvecklar tekniker för infärgning av papper. Informant 3 är hobbyfärgare. Informanterna har valts med avsikt att skapa ett brett underlag; de har olika ingång till ämnet och utövar växtfärgning i olika omfattning. Dialog har förts med informanterna gällande huruvida de själva anser sig lämpade att delta i undersökningen.

Genomförandet av undersökningens intervjudel har bestått av tre delar: förberedelse, genomförande av samtalsintervju samt sammanställning av material. Slutligen har materialet analyserats för att leda fram till uppsatsens resultat. Intervjuernas genomförande är baserat på antagandet att materialet som intervjuerna genererar är jämförbart gentemot gemensamma parametrar. Intervjufrågorna har redan innan utförandet strukturerats kring antaganden om vilka teman, parametrar, som är relevanta (Stig Sörensen, 2009, pp. 166-167). De parametrar som intervjufrågorna formulerades kring var:

- Hantverkskunskap
- Traderande/Arv/historia
- Tradition
- Naturupplevelse
- Produkt
- Process
- Meditativitet
- Social samvaro

Då samtalsintervjuerna haft en kvalitativ karaktär har öppna intervjufrågor formulerats, för att ge informanterna möjlighet att använda egna formuleringar i så hög grad som möjligt. Frågor utformades i förhand, men har delvis frångåtts för att stimulera dynamiska intervjuer. Standardiseringen har därmed varit relativt låg. I enlighet med Giorgis fenomenologiska analys har så få frågor som möjligt ställts, för att begränsa intervjuarens påverkan på informanten (Robinson & Englander, 2007).

Intervjuerna har genomförts semi-strukturerat och samtalet har tagit styrning enligt de teman som informanterna själva lagt vikt vid. Till den första intervjun utformades en intervjumall för författaren. Intervjun delades upp i olika temafrågor som sedan fick ett antal underfrågor,

tänkta att fungera som en mental checklista för intervjuaren. Intervjufrågorna diskuterades med handledare varpå frågorna justerades och en sista frågan adderades. Underfrågorna är formulerade för att skapa en mer detaljerad bild samt få med alla aspekter av informantens utövande. Kompletterande frågor har ställts i slutskedet av intervjuerna.

För att upprätthålla studiens reliabilitet har intervjuerna spelats in samtidigt som skriftliga anteckningar förts. Intervjuerna har sedan transkriberats och sammanställts till ett källmaterial. Förfarandet har underlättat möjligheten att under analysen återvända till intervjuaren. Då syftet med intervjuerna var att erhålla en innehållsmässig redogörelse för informanternas uppfattningar utfördes inte en strikt transkribering. Detta innebär att kroppsspråk, pauser, skratt och exakt talspråk inte involverats. På så sätt har identifieringen av väsentligt innehållsmässigt material underlättats.

Under hela analysgenomförandet har den fenomenologiska reduktionen använts och det vetenskapliga förhållningssättet bibehållits. Transkriberingen av intervjuerna har först lästs igenom för att skapa överblick över fenomenet och det sammanhang som informanten kan uppleva sig verka i. Texten har sedan delats in i s.k. meningsenheter, beroende på textens innebörd. Dessa meningsenheter har sedan analyserats med hjälp av den fenomenologiska reduktionen för att få fram enhetens innebörd (Robinson & Englander, 2007, p. 58). De teman som intervjufrågorna formulerades kring har jämförts mot meningsenheterna. Jämförelsen har utmynnat i de parametrar genom vilka intervjuerna analyserats. Efter utförda intervjuer justerades aktuella parametrar till att omfatta:

- Arv och historia
- Naturupplevelse
- Meditativitet
- Process
- Social samvaro
- Nyfikenhet
- Produkt

Materialet har kategoriserats i tabellform för att överskådligt sammanfatta vid vilka teman informanterna mest uppehåller sig. Intervjuerna har sedan jämförts för att undersöka likheter och skillnader i hur och hur mycket informanterna berör de olika parametrarna. Här pendlar analysen mellan att studera helhet respektive delar. Genom att jämföra källmaterialet gentemot parametrar kartläggs fenomenets generella struktur.

1.8. Källmaterial och källkritik

Källmaterialet som ligger till grund för uppsatsen utgörs av två huvudkategorier; litteratur respektive samtalsintervjuer. Litteraturen har valts för att skapa en stabil grund för undersökningen genom att redogöra för historiken inom ämnet. Samtidigt definieras det sammanhang som intervjuundersökningens informanter verkar i.

Under rubriken 1.2. Forsknings- och kunskapsläge presenteras tidigare studier kring kulturarv respektive hantverksutövares uppfattning av sin verksamhet. Avsikten med presentationen av studierna är att presentera områdets kunskapsläge. Att hitta studier på samma eller liknande ämnen som uppsatsen har visat sig svårt och därför kan samlingen av material tyckas spretig. Valet av litteratur kan motiverats genom uppsatsens transdisciplinära fokus, som kräver att studier från olika perspektiv inkluderas.

Litteraturstudien som utförts är av refererande karaktär och analyserar inte litteraturen på djupet. Överväganden har gjorts gällande vilken litteratur som inkluderats. Strävan har varit att

skapa en så representativ bild som möjligt av växtfärgningsutövandet, varför en bredd i urvalet av litteratur eftersträvats.

Urvalet av informanter till undersökningens intervjuer har påverkat undersökningens resultat. Då intervjuer endast skett med tre informanter boende i göteborgsområdet är risken att kunskap fallit bort till följd av urvalet. Strävan har varit att ge en bredd i informanternas ingång i relation till ålder, kön samt syfte med utövandet. De teman som framkommit under intervjuerna har styrts av författarens förförståelse. En av informanterna är bekant med författaren, vilket kan ha styrt intervjuens innehåll. Även det faktum att intervjuerna spelats in kan ha påverkat informanterna. Tydlig påverkan syntes i vissa fall på informanterna gällande intervjuernas tidsbegränsning; informanterna valde ibland korta formuleringar istället för längre redogörelser. Analysen av intervjuerna kan ha påverkats av författarens egen uppfattning av växtfärgningsutövande. De parametrar som författaren själv värderar högt riskerar att få stort utrymme i undersökningens resultat. Fenomenologisk reduktion använts för att begränsa påverkan av författarens förförståelse.

1.9. Teoretisk referensram

Uppsatsen utgår från de teoretiska förhållningssätt som presenteras nedan. Redogörelsen för uppsatsens teoretiska referensram avser att underlätta förståelsen för uppsatsens resultat och diskussion.

Hastrup (2010) betonar det omöjliga i att definiera vad kultur *är*. Istället vill hon diskutera vad kultur *gör*. Människan är ett socialt väsen som föds och socialiseras in i en gemenskap. Denna gemenskap äger en förförståelse av världen, som påverkar individen. Hastrup kallar den gemensamma förförståelsen för kultur. Kultur utgör enligt Hastrup en beredskap att möta världen med. Hastrup skriver ”Kultur (i singular och med stort K) är den gemensamma kvalitet hos det mänskliga som bland annat får människor att organisera sig i olika kulturer (i plural och med litet k)” (Hastrup, 2010, p. 18pp). Här illustreras kulturbegreppets komplexitet. Begreppet Kultur kan sägas beteckna kulturella uttryck som exempelvis dans, hantverk och arkitektur. Begreppet kultur betecknar istället en social gemenskap, en grupp människor. De gemensamma kulturella uttrycken, Kulturen, är alltså enligt Hastrup en av de saker som får människor att organisera sig i grupper, kulturer. Trots att individen föds in en redan existerande kultur så menar Hastrup att kulturen inte är ”mer tvingande än att det finns plats för individuella strategier som går emot kulturen” [...] ”kulturen är inte absolut; den enskilde kommer alltid att knyta sina egna subjektiva förståelser till de kollektiva föreställningarna och handla därefter. Kulturen är därmed alltid under omvandling...” (Hastrup, 2010, p. 76pp). Resonemanget kan appliceras på kulturarv; oberoende vilka värden kulturarv officiellt anses ha, så kommer individen att knyta subjektiva förståelser till detsamma. Därmed förändras synen på vilka värden kulturarvet äger över tid i samklang med kulturen.

Tin (2011) visar släktskapet mellan begreppen traderande och tradition. När kunskap traderas från en generation till nästa uppstår traditioner (Tin, 2011, p. 13). Hastrups (2010) beskrivning av hur kulturen omvandlas kan relateras till Tins resonemang. Individen ärver kunskaper och erfarenheter tillsammans med värderingar kring vad som är värdefullt, rätt och fel. Individen kan välja huruvida nedärvida värderingar, kunskaper och erfarenheter används i praktiken. Enligt Tin (2011) kan alla hantverk anses vara traditionella i den mån de baserar sig på praktisk kunskapsöverföring dvs. traderande mellan generationer. Tin hävdar att härmandet av förebilder gör traditionen mer statisk än dynamisk. Samtidigt sätter kroppens begränsade möjligheter gränser för hantverkets förnyelse (Tin, 2011, p. 13). I likhet med Hastrups (2010) beskrivning av individens möjlighet till individuella strategier inom kulturen (Hastrup, 2010 p. 76. pp) säger Tin (2011) att traditioner börjar existera först då individen väljer att återuppta dem. Traditioner är inte givna, utan återskapas av individer. Individer väljer att plocka upp något ur sitt förflutna att bära med sig in i framtiden. Samtidigt lever individer i samklang med varandra och utbyter uttryck. När en uttryckshandling återupptas bevaras inte bara en individs tradition,

utan även andra individers traditioner. Människor väljer att tradera andras ritualer i relation till hur stort värde de har för dem själva (Tin, 2011, p. 17ff).

UNESCOS uppdelning av världsarvet i två konventioner kan ge intrycket av att det materiella och immateriella kulturarvet existerar separerade från varandra. Denna uppsats utgår däremot ifrån Stiers (2009) uppfattning att den icke-materiella kulturen är en aspekt av den materiella (Stier, 2009, p. 74). Samtidigt ses den materiella kulturen som en manifestation av den icke-materiella (Hofstede & Hofstede, 2005, p. 16).

Utgående från UNESCOs (2015) definition av kulturarv så omfattas traditionell hantverkskunskap av konventionen om skydd av det immateriella kulturarvet (UNESCO, 2015). Genom en sådan kategorisering läggs fokus vid kunskap som immateriell aspekt av hantverket. Sjömar (2011) talar om hantverkskunskap som ”ett slags tankemässigt arvegods”. Han beskriver hur den intellektuella hantverkskunskapenoreflekterat omsätts i motorisk handling (Sjömar, 2011, p. 64). Tin (2013) menar att skapande (eng.:making) är den praktiska dimensionen av kultur. Skapande genererar kunskap, vilken ofta refereras till som ”tyst kunskap”.

Undersökningen tar avstamp i den beskriva kultursynen ovan; kulturen konstrueras och reproduceras beroende på individerna som agerar inom den. Således kan kultur ses som en ständigt pågående process(Hastrup, 2010, p. 76pp). Denna syn återfinns inom UNESCOs konvention om skydd av det immateriella kulturarvet:” This intangible cultural heritage, transmitted from generation to generation, is constantly recreated by communities and groups in response to their environment”(Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, 2015-02-10). Synen på kultur som något dynamiskt utgör grunden till undersökningen.

1.10. Etiska frågeställningar

Etiska överväganden har under arbetets gång gjorts i relation till information, samtycke, konfidentialitet och nyttjande. De etiska överväganden som gjorts avser främst samtalsintervjuerna. Informanterna har meddelats om att deras medverkan är frivillig samt påmints om detta vid intervjutillfället. Informanterna har informerats om uppsatsens ämne samt att deras uppgifter behandlas konfidentiellt. Informanterna har även delgetts information kring nyttjandet av deras uppgifter samt var den slutgiltiga uppsatsen kommer att finnas tillgänglig. Hänsyn har tagits till Vetenskapsrådets forskningsetiska regler (Patel & Davidson, 2011, s. 60). I det presenterade resultatet har strävan varit att presentera informanterna och deras bidrag till studien likvärdigt. Informanterna har även informerats om möjligheterna att ta del av undersökningens resultat genom publicerandet av den slutgiltiga uppsatsen. Vid varje intervjutillfälle har information getts om möjlighet att avbryta intervjun om behov finns. Hänsyn har även tagits till att recept och metoder kan vara hemliga, varför detaljerade metoder inte beskrivs i arbetet.

2. Undersökning

I detta kapitel kommer uppsatsens undersökningsdel att presenteras. Undersökningen utgörs av två delar, en kvantitativ litteraturstudie samt en kvalitativ intervjuundersökning.

2.1. Historik kring växtfärgning

En sammanfattning av vad och hur litteratur behandlar gällande färgning tecknar en bild av det sammanhanget denna undersökning är gjord i. En kartläggning över litteraturen i ämnet har gjorts och återfinns att studera i bilaga 1.

Genom historien har människor över hela världen ägnat sig åt färgning av textil och andra material med hjälp av färgämnen från växter, insekter och skaldjur. Att färga är en kreativ process där resultatet kan bedömas snabbt; färgämnet fixeras eller lossnar från fibern⁵. Men kunskapen om att färga är inte samma sak som att veta vad som händer under färgningsprocessen. (Cardon, 2007, p. 1). Därför inkluderar Cardon ett naturvetenskapligt förhållningssätt till färgning. Cardon tecknar en historik utgående från färgämnenas kemiska egenskaper (Cardon, 2007). Brunello (1973) gör en mer omfattande historieskrivning gällande mänsklig verksamhet och redogör för färgningens förekomst och utveckling genom mänsklighetens historia. Han beskriver människans längtan efter estetik som långtgående genom historien. Uttrycket för denna längtan har utvecklats under tusentals år. Människor har länge experimenterat med material och färger, först på kroppen och senare på kläder. Brunellos redogörelse börjar hos förhistoriska folkslag, går via Egypten, Indien, Amerika före Columbus till det medeltida Europa och renässansen för att leda fram till utvecklingen av syntetiska färgstoff (Brunello, 1973). Historikens omfattning ger en bild av hur viktig framställningen av färg har varit för människan genom alla tider.

Uppkomsten av syntetiska färgstoff har enligt Brunello (1973) sina rötter i 1700-talets kemiska experimenterande med naturliga färgämnen. Upptäckterna som gjordes då grundade sig på empiriska experiment och konstnärligt arbete, då kunskap kring molekylstrukturer och teori saknades. År 1834 lyckades Friedlieb Ferdinand Runge för första gången isolera anilin. von Hofman blev den som effektivt lyckades ta fram anilin i större mängd. Under handledning av von Hofmann utvecklades tekniken av William Henry Perkin. Perkin kom att bli den som upptäckte det första syntetiska färgstoffet, mauvein, som gav en violett kulör (Brunello, 1973, p. 275pp).

Enligt Cardon (2007) representerade framväxten av syntetiska färgämnen en kulturell revolution för mänskligheten, då de syntetiska färgämnen består av endast en molekyl till skillnad från de naturliga. Färgningsprocessen förenklades avsevärt. Den naturliga färgningsprocessen innefattar ofta en mängd olika färgämnen, ofta tillhörande olika kemiska grupper. Därför är den naturliga färgningsprocessen mycket mer komplicerad än den syntetiska. Fram till den senare delen av 1800-talet var naturliga färgämnen den enda källan till textilfärgning. De användes till att färga läder, päls, hår, fjädrar, mattor, korgar, ben, elfenben, trä, mat, kosmetika och medicin. På grund av ekonomiska och tekniska faktorer ersattes de naturliga färgningsmetoderna nästan helt av de syntetiska under 1800-talet, åtminstone inom industrin (Cardon, 2007, p. xiii). Enligt Cardon (2007) kräver en majoritet av växt- och djurfärgningar ett betmedel för att fixera pigmentet vid fibern. För att öka intensiteten och hållfastheten hos färgningen började färgare tidigt att experimentera med olika sorters betningsmedel, oorganiska och

⁵ Den långsiktiga färgäktheten kan avgöras först efter en längre period, då det går att utvärdera hur väl infärgningen stått emot ljus och slitage.

organiska. Aluminium och järn är de metaller som är vanligast förekommande i jordskorpan. De två mest utbredda betningsmedelsgrupperna involverar därför också salter från dessa två metaller (Cardon, 2007, p. 20). I Sverige fanns under 1700-talet den största fyndigheten med alunskiffer kring Andrarum i Skåne. Här producerades kring år 1765 288 ton alun (eng.: potash alum, eller kaliumaluminiumsulfat). Alun producerades även i Dylta och Tysslinge i Närke samt på Öland. Svenskt alun exporterades i stora kvantiteter till Ryssland och södra Frankrike (Cardon, 2007, p. 28). Historiken kring betmedlets betydelse ger en bakgrund till varför även 1900-talets litteratur lägger så stor vikt vid användning av betmedel.

2.1.1. Färgningens historik i Sverige

Hur färgningens historia sett ut i Sverige innan och under medeltiden är relativt okänt. Undersökningen har inte identifierat någon ingående litteratur kring färgningens historia i Sverige. Billum (1954) menar att en del kunskap går att få utifrån bonader, kyrkotextilier och ett fåtal texter. Färgningen utfördes av vävare eller andra textilarbetare och ett självständigt färgaryrke eller skrå tros inte ha funnits. Färgämnen importerades tidigt, bl.a. omtalas indigo som importvara till Stockholms slott fr.o.m. 1550-talet. På 1670-talet börjar färgaryrket att omnämnas. På 1680-talet uppfördes en färgeriverkstad i Stockholm, ungefär samtidigt som en yllemanufaktur i Malmö uppförs med anslutet färgeri. Färgning som näring upplevde ett uppsving och fick stöd av staten för att minska det svenska beroendet av importerade varor. Tillverkning av färgämnen, odling och efterforskningar understöddes ekonomiskt (Billum, 1954, pp. 21-22). I Billum(1954) framkommer historieskrivandets tendens att endast avhandla den professionella och industriella historien(Billum, 1954).

Lundin (2014) redogör för en del av växtfärgningens historia i Sverige. Under 1700-talet fick Jonas Alströmers engagemang stor betydelse för färgningen i Sverige. Alströmer grundade Alingsås textilmanufakturverk år 1724 och lät då odla nyttoväxter i det närliggande området. Färgväxter importerades även under 1930-talet av Jonas Kruse, ansvarig för manufakturverkets odlingar. Vejde för blått, safflor för rosa-rött samt vau för gult importerades. Samtliga växter klarade av det skandinaviska klimatet och införlivades därför i odlingarna. Växterna torkades i ett magasin i anslutning till den 15 000 kvm stora plantagen för att sedan användas inom textilproduktionen. Carl von Linnés har nedtecknat och dokumenterat de växter som förvarades i magasinet. Plantagen upphörde i slutet på 1700-talet (Lundin, 2014, p. 10). Under 1700-talet gjordes försök att odla vejde så pass storskaligt att det skulle stoppa importen av både indigo och vejde. Försöket misslyckades då färgarna föredrog de enkla, färdiga pigmenten och kunskapen om den komplicerade färgningsprocessen gick förlorad (Thorburn, 2011, p. 32). Billum (1954) menar att den litteratur som publicerades på ämnet under 1700-talet kan anses rik. Den äldsta, ”Johan Linders Svenska Fäрге-Konst”, utkom 1720 innehållandes regler som bör tas i hänseende vid färgning. Den bok som kom att bli mest känd blev emellertid Cajsa Wargs ”Hjelpreda i Hushållningen för unga Fruentimmer” som i tionde upplagan utökades med en färgbok som omfattade 175 recept (Billum, 1954, p. 23). Bokens höga åtgång antyder att hemfärgningen som utövades av kvinnor i hemmen var omfattande.

Vad som sedermera skiljt svenska färgare från flertalet utländska är enligt Billum (1954) att de stått utanför skråväsendet. Färgning räknades till industrin. År 1756 publicerades författningen ”Kongl. Maj:ts nådige Reglemente för Silkes-, Ylle- och Linne-färgarna i Riket”, vilken bestämde att ingen fick anlägga färgeri eller idka dylik rörelse utan tillstånd. Att bli färgmästare blev ett svårt yrke; lärlingstiden och gesälltiden skulle vardera genomföras under fem år. Endast den som vid provarbete visat sig ha fallenhet för yrket fick bli antagen som lärling. Noggranna instruktioner om det prov som en blivande mästare skulle avlägga ingick i författningen. I slutet av 1700-talet bestod landets ca 125 färgerier, utspridda i 60 städer, som regel av små verksamheter med en ensam mästare. Det stora undantaget utgjordes av de tre färgerierna i Borås där 37 gesäller och lärlingar arbetade år 1768. Vid färgerierna utfördes även fler beredningsmoment såsom exempelvis stampning(Billum, 1954, pp. 23-26).

Efter skråväsendets avskaffande år 1846 förändrades förutsättningarna för färgarna ytterligare, menar Billum (1954). Färgerierna delades inte längre upp utefter vilket material de färgade in, utan efter vilken målgrupp de färgade åt. Kategorierna blev *fabriksfärgerier*, som sattes upp av och färgade åt väverier, *storfärgerier*, som åtog sig all färgning och beredning, samt *hantverksfärgerier*, som färgade åt lantbefolkningen. Fabriksfärgerierna och storfärgerierna utvecklades snabbt och utökades till att omfatta en mängd olika beredningar. Hantverksfärgerierna fick dock svårare att klara sig ekonomiskt då allmogen ägnade sig mindre åt spånad och vävning i hemmet (Billum, 1954, p. 28).

Hyltén-Cavallius (2007) redogör för hur hemslöjdsrörelsen under tidigt 1900-tal förde en kamp mot de billiga anilinfärgerna. De lättanvända färgerna bleknade snabbare än de naturliga och övergick ofta till andra kulörer med tiden. Lilli Zickerman, initiativtagare till föreningen Svensk Hemslöjd, var kritisk mot användningen av anilinfärger. Hemslöjden fokuserade på estetik och erbjöd ett stilideal för de borgerliga hemmen, i vilket anilinfärgerna inte inkluderades. Zickerman talade vid en hemslöjdsutställning i Leksand år 1904 om färgerna som ”skrikande”, ”gottköpsprål” som köpmännen lurar på ungdomen. Den blå färgen beskrevs som ”avskyvärd” och den nya bredare färgskalan ansågs resultera i färgdisharmonier hos unga hemfärgare. De naturliga färgerna stämde lättare överens och skapade en bättre helhetsverkan. Zickerman åtog sig att utbilda unga i växtfärgning på de platser där kunskapen var försvunnen. Harmoni, mildhet och begränsad färgskala var de nyckelord som hemslöjden verkade för (Hyltén-Cavallius, 2007, pp. 109-111).

I linje med hemslöjdsrörelsens utveckling under 1900-talets början upplevde växtfärgningen ett uppsving. Boda Larsson är kanske den personerna som betytt mest för utövandets utveckling under 1900-talet. Efter att år 1905 gått en kurs hos hushållningssällskapet i Mora, ledd av den norska färgaren Hilda Christensen, höll hon sedan själv kurser hos hemslöjdsföreningar i flera län. Larsson insåg behovet av att samla sina kunskaper, erfarenheter och recept i en bok för sina kursdeltagares räkning (Larsson & Boëthius, 1959, p. 8). Hon publicerade år 1915 boken *Hemfärgning med växtfärger*, som sedan publicerats i flera upplagor fram till år 1980. Tillsammans med Larsson är även Gösta Sandberg, som forskat och författat i ämnet, en tongivande person för växtfärgningen (Lundin, 2014, p. 10). Sandbergs forskning vid Högskolan för design och konsthantverk i Göteborg har haft stor betydelse för dagens kunskaper, både i Sverige och internationellt. I förordet till boken *Växtfärgning*, författad tillsammans med kollegan Jan Sisefsky står att läsa: ”Växtfärgning [...] har i dag fått en omfattning och betydelse som aldrig tidigare. Behovet av en instruktiv och fullständig lärobok är stort” (Sandberg & Sisefsky, 1980, p. 9). Citatet ger en indikation på det uppsving som växtfärgningen upplevde under 1970- och 1980-talet; en mängd handböcker publicerades på området, med Sandberg själv i täten.

De flesta böcker i ämnet är författade som handböcker med recept och instruktioner. Sällan berörs kringaspekterna av färgningen särskilt ingående. Lundgren (1983) är en av de få som berör sociala aspekter av färgning. Lundgren talar om hur undervisningen i växtfärgning ställer henne inför intressanta nya frågor: ”Ofta härrör frågorna från äldre generationers funderingar kring växter och tillvägagångssätt” (Lundgren, 1983, p. 8). Hon beskriver hur hon möter uråldriga myter kring färgning i mötet med människor. Lundgren lägger även vikt vid experimenterande som en viktig motiverande aspekt för hennes utövande. Tanken är att genom boken ge inspiration till impulser att söka nya vägar till färg- och naturupplevelser (Lundgren, 1983, pp. 8-9). Samtidigt är boken uppbyggd kring noggranna recept med utförliga instruktioner. Ett speciellt avsnitt ägnas åt ljushårdighet; det specificeras att en bildväv ställer högre krav än ett modeplagg som konsumeras snabbt (Lundgren, 1983, p. 12).

Langlé (1987) illustrerar studiecirkelns betydelse för växtfärgningens varande under 1970- och 1980-talen i *Växtfärgningsboken*. Även här läggs fokus på de sociala aspekterna av färgning men även närheten till naturen får stort utrymme. Boken är skriven som en handbok för hur

studiecirkel i växtfärgning kan genomföras. Individuellt lärande eller experimenterande berörs inte. Boken innehåller ett kapitel som speciellt behandlar kemikalier och dess eventuella nödvändighet för önskat färgresultat (Langlé, 1987).

2.1.2. Senare litteratur

Den mer sentida litteraturen i ämnet visar på författarnas likheter och olikheter med sina föregångare. Lundin(2014) redogör för hur hennes engagemang i ämnet uppstått från år 2009 och framåt, som en reaktion på vad hon anser vara ohållbar konsumtion och textilproduktion (Lundin, 2014, pp. 5-6). Dean(2014) däremot, har ägnat sig åt växtfärgning i fyrtio år och lägger stor vikt vid arvet och att återskapa gamla recept. I kapitlet *Environmental Considerations* (ung. miljöetiska ställningstaganden) påpekas att dagens växtfärgare troligtvis är mer fokuserade vid miljöfrågor än sina historiska och mer sentida föregångare. Påpekandet kan ses som en skillnad från sjuttioalets boom, då tillsatser förekom i olika grad de flesta recept. Användningen av tillsatser har minskat sedan dess och de verkar förekomma allt mindre i litteraturen. Istället fokuserar litteraturen mer på att argumentera för att undvika kemikalietillsatser. Dean anser det ologiskt att använda sig av naturliga färgämnen för att sedan blanda dem med farliga kemikalier. Men då hon anser färgernas hårdighet viktig så vill hon förmedla vad som kan åstadkommas utan kemiska tillsatser (Dean, 2014, p. 16). Lundin (2014) å sin sida lägger mindre vikt vid hårdighet. Då brukstextiliers utsatthet för ljus ofta är låg, behöver de sällan tvättas hårt och de kan alltid färgas om, vilket minskar behovet av hårdighet (Lundin, 2014, p. 21).

Uppfattningen om de naturliga kulörernas upplevda skönhet verkar leva kvar. Schäring (2005) skriver att deras liv, variation och förmåga att fånga ljuset kan ses som överlägsen alla syntetiskt framtagna färger. (Clark Schäring, 2005)

They are beautiful from their beginning to their maturity, when they mellow, one with the other, into a blend of richness that has never been reached by the chemical dyes, and never will be. Perhaps it is the scientific method that kills the imagination. Dealing with exact known quantities, and striving for precise uniformity, the chemist has no room for accidents and irregularities which the artist's imagination seizes and the traditional worker utilises. They know that the slight variations caused by natural human methods add to the beauty and interest, and that a few good colours are worth any number of indifferent ones.

(Clark Schäring, 2005, p. 24)

Det målande citatet illustrerar hur konstnärens frihet kan kopplas samman med den traditionella arbetarens kunskap om avvikelsernas förmåga att skapa skönhet och intressant resultat. De naturliga färgernas begränsade antal överskuggas av deras kvalitet (Clark Schäring, 2005, p. 24). Förhållningssättet kan liknas vid hemslöjdens hållning under tidigt 1900-tal, som beskrevs ovan (Hyltén-Cavallius, 2007, pp. 109-111).

Idag upplever växtfärgandet återigen en uppgång i popularitet. Utforskandet av gamla bortglömda metoder breder ut sig, både hos forskare, professionella och lekmän. Möjligheten att dela med sig av kunskaper via internet har troligtvis gjort kunskaperna tillgängliga för fler; bloggar och grupper i sociala medier växer sig större. Facebookgruppen Färga garn med svamp och växter har över 2000 medlemmar (Facebook, u.d., 2015-05-04), vilket kan ses som en indikation på det stora intresset för växtfärgning.

2.2. Färgning i praktiken

För att skapa underlag och samla material till undersökningen har tre intervjuer genomförts. Urval av informanter har skett genom författarens nätverk samt tillfrågade informanters kon-

taktnät. Vid den första kontakten med informanterna redogjordes för undersökningens tema, uppsatsens sammanhang vid Göteborgs Universitet presenterades och möten bokades in.

Informant 1 kontaktades genom ett kontaktförklar på informantens egen hemsida. Uppföljande kontakt skedde sedan genom e-post. Författaren fick kunskap om informantens utövande genom en medstudent vid kandidatprogrammet Ledarskap i slöjd och kulturhantverk. Informanten beskriver sig som textilkonstnär som arbetar pedagogiskt med tovning, färgning och spinning. Han arbetar främst skulpturalt och har deltagit i olika museiutställningar. Informanten arbetar frilansande, som slöjklubbshandledare, håller kurser via folkhögskolor, hemslöjdsföreningar samt arrangerar fortbildningar.

Informant 2. Författaren fick först kontakt med informanten vid en öppen aktivitet på Göteborgs Konstmuseum där författaren var medarrangör och informanten deltagare. Under ett samtal framkom informantens intresse för ämnet och tillfrågades då om medverkan i undersökningen. Informanten kontaktades sedan via e-post. Informanten är utbildad kalligraf och bedriver kursverksamhet med infärgning av papper med textilfärgningsmetoder. Hon säljer även konstnärsmaterial via internet och håller föreläsningar om främst text och historik kring textande.

Informant 3 kontaktades via chat på Facebook. Författaren fick kunskap om informantens utövande genom en medstudent vid universitetet. Författaren och informanten är bekanta sedan tidigare. Informanten studerar till slöjdlärare med inriktning på textilslöjd och färgningen sker främst på hobbynivå. Hon är medeltidsmusiker samt driver en podcast om slöjd.

2.2.1. Nutida utövare

Informant 1

Informant 1 har utövat växtfärgning främst i syfte att skapa ett levande uttryck i sitt konstnärliga material. Informanten färgar nästan uteslutande tyger till konstverk, men utövar även färgning i pedagogiska sammanhang. I konsten anser han att växtfärgning ger ett intressant uttryck och uppskattar de ”prints” (avtryck) som kan åstadkommas på tyg med hjälp av växtdelar.

Informanten lägger stor vikt vid nyfikenheten gentemot färgningsprocesserna och beskriver sin experimentlusta. Att färga lockade inte till en början, då informanten uppfattade färgningen som en omständlig process omgärdad av förhållningsregler. På folkhögskola provade informanten ”den traditionella växtfärgningen” men upplevde den som begränsande och omständlig. Informanten beskriver att färgningen gjordes ”som man ska”. Det var först då informanten kom i kontakt med konstnären Jeanette Schärings konst (se s. 5) som intresset för växtfärgning uppstod. Experimentlustan vaknade och informanten ville undersöka hur de långsammare metoderna fungerade och hur växtfärgningen skiljde sig från den syntetiska färgningen. Informanten beskriver de metoder han lärt sig från Schärings konst som ”den nya växtfärgningen”. Till skillnad från de metoder som traditionellt sett använts så arbetar Schäring mer experimentellt och småskaligt. Informanten tvekar att formulera sig i termer av experiment kring sitt färgande, då han anser att experiment ska vara reproducerbara och ha ett jämförbart syfte. Men nyfikenheten anses som triggnande. Informanten tror att överraskningen då man tar upp produkten ur badet, eller knyter upp sitt knyte, fungerar inspirerande i den pedagogiska verksamheten. På samma sätt ser han ingen problematik i att kulörerna på tygerna förändras med tiden utan uppskattar att få se vad som händer med färgen.

Då färgningsprocessen är klar tecknar informanten inte ned sina erfarenheter, utan försöker aktivt att inte minnas hur han gjort. Han anser att det inte finns någon egentlig kunskap att uppnå, utan mer en känsla för vad som fungerar och inte gällande färgningsprocessen. Infor-

manten anser sig inte använda något ”systemiserat tänk” utan har jobbat fram en uppfattning om, eller känsla för, vad som sker i processen: ”Alun till exempel - Att man försöker hålla nere den mängden, tygerna kan bli lite krispiga annars” (Informant 1). Med tiden har informanten lärt sig att uppfatta och uppskatta nyansskillnader i slutresultatet. Det har gett insikt i skillnaden mot de kommersiellt syntetiskt producerade textilierna som han uppfattar som homogena och monokroma. I sitt arbete använder informanten inte syntetiskt färgade textilier över huvud taget:

Jag tycker att det blir en annan kvalitet i de växtfärgade tygerna, att det finns ett annat uttryck i dem som är intressantare. Det syntetiskt färgade blir ganska platt, och det känns inte värt att visa upp det därför.

(Informant 1)

Uttrycket i de växtfärgade textilierna anses kunna förmedla mer i ett konstnärligt sammanhang än de syntetiska. I linje med detta finns tendensen att använda material som äger kulör i sig själva. Informanten anger exemplet att använda ull från bruna får istället för vit ull som färgats brun. Där finns även en reflektion kring materialets äkthet. Informanten beskriver en ovilja kring att köpa färdigt färgat material, eftersom han vill kunna kontrollera processen själv. Informanten har ofta tänkt ut ett användningsområde i konsten; därför är uttrycket i textilen viktigt. Insamling av material gör han gärna själv, såsom lökskal och avocadorester. Skrattande beskriver han hur en hemgång från krogen en fredagskväll kan förvandlas till en naturupplevelse om man stöter på ett maskrosbestånd som man ”glatt plockar ned i sin väska”. Ett par vejdeplantor, ett material som uppfattas som exklusivare då det drivs upp egnhändigt, växer i informantens balkonglåda. De tar sig inte särskilt väl, de som växer i marken och i krukor trivs bättre. Då informanten själv bor i lägenhet i staden har hans mamma ”fått ta hand om det”, så lägenheten inte anses klara av odling i större skala. Mamman hade inget egentligt tidigare intresse och ägnade sig mest åt stickning under 70-talets hantverksboom, men har börjat lite med syntetfärgning efter introduktion från sin son. De färger inte tillsammans.

Informant 1 anser sig inte verka i en tradition eller förhålla sig till tidigare kunskap och erfarenheter. Den litteratur han använder som inspiration i arbetet är mestadels nyproducerad. Informanten framstår dock som insatt i vilken historisk litteratur som finns och vidhåller det historiska värdet hos exempelvis Gösta Sandbergs böcker om blå- och rödfärgning. Men han anser sig inte själv vara någon traditionsbärare:

Det finns ju ingenting som jag för vidare historiskt sett egentligen, kunskapsmässigt.

(Informant 1)

Inte heller anser sig Informant 1 äga någon särskild längtan efter att föra vidare kunskaperna. Han vill inte ”frälsa världen med textilslöjd” om inte världen själv vill frälsas. Därför har informanten valt att verka pedagogiskt inom folkbildningen. Informanten beskriver utgångspunkten inom folkbildning som deltagarnas egen vilja att lära sig istället för att skapa motivation, som inom den formella undervisningen.

Informant 2

Informant 2 minns inte när hon lärde sig växtfärgning. Hennes mamma har alltid utövat hantverket och därigenom var det ständigt närvarande under informantens uppväxt. Idag utövar Informant 2 växtfärgning på bomullspappersark, både för eget bruk och i kursverksamhet. Informanten har ett starkt brinnande intresse för historia. Under ungdomsåren utövade hon inte växtfärgning, men intresset återuppväcktes i vuxen ålder. Efter att ha utbildat sig till kalligraf i USA återvände hon till Sverige. Hennes intresse för växtfärgning återuppväcktes genom en förfrågan från kursdeltagare om att färga papper med hjälp av te, ett vanligt tillvägagångssätt för att patinera papper. Informanten såg te-färgningen som begränsande och insåg att hon själv besatt kunskaper i ämnet som eventuellt gick att applicera. Sedan dess har hon själv utvecklat växtfärgningstekniker på akvarellpapper av bomullsfiber.

Informanten lägger i intervjun stort fokus på arv och historia. Ett intresse för historia har lett fram till kunskaper som skapat möjlighet att koppla ihop det egna kunskapsarvet kring växtfärgning med kalligrafin. Hon studerar själv historia kring text och pigment samt har kontakter med både akademi och andra utövare. Intresset har gett henne insikter i hur många likheter som finns mellan kalligrafi, dekormåleri och textil växtfärgning. Flera material förekommer i olika former inom hantverken, vilket hon fascinerar av. Informanten poängterar starkt kopplingarna mellan hantverken och vill att det betonas i uppsatsen. Att lära känna grunden i hantverket anser hon viktigt då det skapar en förståelse för material och tekniker samt vilken teknik som leder till vilket resultat.

För mig är det jätteviktigt, den delen av kulturarvet i alla de här sakerna oavsett om det handlar om liksom växter och textil, eller om det handlar om papper eller om det handlar om bläcken. Att man inte glömmer bort de här gamla metoderna, hur lång tid det fick ta. [...] Förstår du inte hur man arbetade förr så förstår du inte varför man måste göra tekniken på ett visst sätt för att det ska bli riktigt, att det ska bli rätt, att du ska få rätt resultat.

(Informant 2)

Under intervjun nämner informanten ofta arvet från sin mamma gällande färgningskunskaper. Hon redogör för hur hennes mamma alltid utövat textilt hantverk och handarbete. Flera textila tekniker har informanten själv inget minne av att ha lärt sig, det har bara alltid funnits med. Dessa omedvetna kunskaper ser hon som en resurs i utvecklandet av sin kursverksamhet. Hon beskriver känslan då hon fick förfrågan från kursdeltagare om att färga papper som att tekniken var bekant. Informanten upplevde sig ha de efterfrågade kunskaperna, men inte riktigt kunde sätta fingret på varför. Informanten upplever också hur kunskapsarvet förs vidare till hennes egen dotter, som är med i processerna både med sin mamma och med sin mormor. Informanten vill inte att utövandet ska kännas som ett tvång, utan det ska finnas möjlighet att prova och om det är kul ska man fortsätta. Informanten vill inte tvinga på sitt intresse på dottern.

De sociala aspekterna av färgandet kommer återkommande upp under intervjun. Det kommer till uttryck dels genom beskrivning av ivern att dela kunskaper med andra utövare, men även genom beskrivning av kursverksamhet och utövandet inom familjen. Hon färgar fortfarande garn tillsammans med sin mamma ibland och vid färgandet hemma får dottern vara med. Via mail och sociala medier delar hon erfarenheter och kunskaper med kollegor i Slovenien, Polen och Egypten. I utförandet av sina kurser lägger hon vikt vid att gruppen inte blir för stor, då många är nya för processen och behöver utrymme att röra sig och fråga mycket. Det var även hennes kursdeltagare som ”fick kugghjulen att börja snurra” i huvudet angående växtfärgningen från början.

Experimentlustan och nyfikenheten är ett återkommande tema som får stort utrymme i intervjun. Att prova nya metoder och material verkar fungera motiverande. Här är moderns kunskap en resurs och inspiration, men processen att få fram metoder för beständighet och rätt kulörer på pappersarken experimenterar informanten själv fram.

Jag kände att då var det ju roligt att testa de här, och då började jag labba mycket med just papprena eftersom många ville ju prova de här te-teknikerna på kurs. Jag tyckte de var väldigt begränsade. Det var då jag kände att, vänta här nu, det finns ju faktiskt andra metoder och bomull är ju ändå bomull, liksom. Oavsett om det är pressat i pappersform eller om det är format som garn. Och funkar det att färga yllegarn så funkar det att färga bomullsgarn, liksom. Och så... från det började väl alla de där små kugghjulen att snurra och så... har jag laborerat fram de här teknikerna.

(Informant 2)

Informanten erkänner, med viss tvekan, att hon provar på järnoxid i linje med den medeltida metoden att framställa bläck. Men hon påpekar man får vara försiktig. Med järnoxiden har

hon även kunnat använda de kunskaper hon har från att ha arbetat med keramik. Recept använder hon inte. Eftersom hon färgar pappersark beror resultatet så mycket på vilket bindemedel som finns i pappersmassan att exaktheten i recept inte ger särskilt mycket. Hon provar hellre.

Jag tycker att det är spännande, det är roligt... Det ger ju mig lite mer att prova nytt och laborera fram en fungerande variant till än att hela tiden köra det som funkade.

(Informant 2)

Experimentlustan till trots vill hon inte göra om samma misstag flera gånger. Därför antecknar hon en hel del då hon provar nya metoder. Anteckningarna kan väl i viss mån ses som ett recept, tycker hon.

Informant 3

Vetskapen om växtfärgningen har funnits med Informant 3 under uppväxten genom den korg med växtfärgade garner som hennes mamma alltid haft. Hon minns korgen som en källa till historier och anekdoter om mammans växtfärgningsupplevelser under 1970-talet. Själv har hon lärt sig att färga på folkhögskola samt på Sätergläntan, institutet för slöjd och hantverk. Utbildningen ser hon som en nyckel till utövandet och skulle aldrig börjat färga utan att ha en kunskapsgrund att stå på. Hon ser sig inte som särskilt experimenterande eller konstnärlig och vill inte "ge sig ut på okänd mark". Hon följer de recept hon har med sig från Sätergläntan och går sällan utanför de ramarna. Vissa saker har hon dock prövat på, som att färga med svarta bönor och beta garn med växten hönsarv. Men hon ser det som undantag. Att utveckla kunskaperna i växtfärgning är inte huvudmålet med utövandet.

För Informant 3 är det de sociala aspekterna av färgandet som får störst utrymme. Informanten färgar sällan ensam, utan gärna tillsammans med någon annan. Referenser till vänner och bekanta görs ständigt då hon talar om sitt utövande. Både själva färgandet och insamlandet av material görs tillsammans med andra och det har hänt att vänner gett henne färgningsmaterial. När hon redogör för hur hennes intresse för färgning började så inleder hon med att beskriva den typ av historier som hennes mamma berättat för henne som barn. När hon berättar om hur hennes eget utövande började så beskriver hon sin folkhögskoleklass och gemenskapen hon upplevde där. Sedan beskrivs hela upplevelsen av "en så himla mysig dag" med materialinsamlande, grytor på rad och eldande i pannmuren från tidig morgon. När informanten började på Sätergläntan fortsatte fascinationen för färgningen och hon skildrar hur klassen tillsammans kämpade för att få fram önskade kulörer. Efter Sätergläntan har hon fortsatt att se färgningen som en social aktivitet, men har svårt att sätta fingret på varför:

Men, alltså det kan också va det här att det alltid har varit den här sociala grejen för mig. Alltså redan från början såhär, jamen, dels genom min mammas historia att det var hon och hennes kompis som liksom växtfärgade tillsammans, och liksom på folkhögskolan och på sätergläntan att det kanske... det kanske sitter i. Att det är så man gör. Jag vet inte... men... Det är sällan jag har dragit igång nåt, det har hänt att jag har färgat själv, absolut, men inte alls lika mycket som när jag färgar tillsammans med andra.

(Informant 3)

Att vara fler när man färgar anser informanten ha de fördelarna att man kan hjälpas åt med de tunga grytorna, men också att man har någon att prata och fika med under de långa väntetiderna. Tillsammans med mamman har hon aldrig färgat, men de talar mycket om färgningen och utbyter kunskaper. Informanten beskriver dem dock som mycket olika i färgningen; mamman som experimenterande, sig själv som nitisk receptföljare. Men att skapa en slutprodukt av garnet är sällan syftet. Informanten beskriver de produktidéer som ibland uppkommer efter färgningen som en bonus. Oftast blir garnhävorna liggandes länge innan de utvecklas till någon produkt. "Jag vill växtfärga. Då gör jag det, för jag vill det för växtfärgningens skull liksom"(Informant 3). Ibland finns en idé om vilket garn som borde användas för att ge bäst

resultat, men tanken följs sällan upp. Färgningsprocessen har ett egenvärde och ses som själva hantverket. När frågan om lockelsen i växtfärgningen kommer upp funderar informanten länge och verkar lite frustrerad över oförmågan att sätta ord på det. Men beskrivningen av lockelsen i hantverket verkar handla mycket om anknytningen till det historiska:

Så jag vet inte om jag skulle säga att det är kul, men det är en sån värdefull process för att dels så... jag uppskattar så himla mycket att man knyts till kvinnor tidigare, från andra århundraden. [...] Det är skitroligt. Och så är det det här hela att, jamen, såhär gjorde nån för massa hundra år sen, precis innan mig. Det är ju också en dimension, av att det är jättevärdefullt, att hålla på. Det är ett arv liksom, som man håller på med, som man bär. Trots att man är en helt annan person i en helt annan kultur och värld.

(Informant 3)

Informanten anser sig inte reflektera mycket kring arvet i hantverket, men hon menar att det ger något djupare till just växtfärgningen. Att det "kunde liksom ha gått till såhär", vilket verkar fascinera henne. Arvet från mamman är också värdefullt för informanten och mycket kunskaper utbyts över generationsgränsen. Kunskapen om svampar och lavar är något som informanten fått del av genom mammans kunnande. Däremot talar informanten inte mycket om naturupplevelsen i färgningen och "svampögat", skicklighet att hitta svamp i skogen, har inte gått i arv. Återigen verkar det vara det sociala arvet som är i fokus för informanten.

För att det är ju inte såhär: jag fick det från min mamma, jag håller på med det själv. Jag fick det från min mamma, och jag och mina kompisar håller på med det. Det är ju också jättefantastiskt, för mig. (Informant 3)

Informanten verkar inte anse sig ha ärvt ett utövande som individ, utan istället ha ärvt utövan- det som social grupp tillsammans med sina vänner. Precis som hennes mamma utövade växtfärgning tillsammans med vänner på sjuttioalet så utövar nu informanten växtfärgning med sina vänner.

3. Resultat

Kapitlet presenterar först det resultat som framkommit i litteraturstudien följt av resultatet från intervjuerna. Resultatet kopplas till uppsatsens frågeställningar.

3.1. Färgning i litteraturen

Målet med litteraturstudien har varit att underlätta besvarandet av frågeställningen: *Hur kan utövande av växtfärgning förstås som kulturarv?* Syftet var att placera in växtfärgning i en kulturarvs-kontext. Idag finns en mängd litteratur rörande färgning. Den största delen är instruerande och utgörs av handböcker och receptsamlingar (se bilaga 1). Den litteratur som behandlar växtfärgningens historik avhandlar främst professionell och industriell färgning. Litteratur som berör folkligt- och husbehovsfärgande, i annan form än instruktiv, är kraftigt begränsad.

3.1.1. Karaktär

Litteratur gällande växtfärgning tenderar till största delen att vara instruktiv, utformad som handböcker. En del litteratur skriven ur naturvetenskapligt eller historiskt perspektiv finns publicerad. Övervägande del av litteraturen är publicerad under 1970- och 1980-talen. Instruktionerna är utformade för husbehovsfärgning och har sina rötter i instruktioner från tidigt 1900-tal, möjligen ännu tidigare. Hemslöjdsrörelsen och studiecirkelverksamhet kan sägas vara viktiga bärare av kunskaper och har därför haft stor påverkan på litteraturen. En del av litteraturen är historiskt refererande kring växtfärgning, vilket förekommer även i instruktionsböckerna. Den senare litteraturen (1990 och framåt) tenderar att inte innehålla så mycket detaljerade recept, utan snarare fakta om växter och tillvägagångssätt.

3.1.2. Innehåll

Den instruktiva litteraturen omfattar recept, tips och tillvägagångssätt gällande både själva färgningsproceduren, hantering av textilt material samt insamling av färgmaterial. Den tidiga litteraturen innehåller detaljerade recept med noggrannare angivelser av mängden tillsatser utöver växtmaterial och vatten. Användandet av tillsatser antyder den inverkan som uppkomsten av de syntetiska färgstoffen samt industriella färgningsmetoder haft på det hantverksmässiga utövandet av växtfärgning. Under sent 1980-1990 tal verkar utrymmet för de miljömässiga ställningstaganden utökats. En indikation på detta kan ses i skillnaden mellan hur Sandberg behandlar ämnet i *Indigo: en bok om blå textilier* (Sandberg, 1986) respektive den senare *Purpur, koschenill, krapp: en bok om röda textilier* (Sandberg, 1994). I den tidigare ägnas ett litet stycke åt miljöskyddssynpunkter, där det konstateras att ”ur miljöskyddssynpunkt kan inte indigofärgningen nämnvärt belastas” (Sandberg, 1986, p. 142). I den röda boken ägnas ett helt uppslag åt ämnet. Samma utveckling syns i Deans (2011; 2014) litteratur. I *The Craft of Natural Dyeing*, som gavs ut första gången år 1994 ägnas en liten faktaruta åt miljön, under säkerhetsföreskrifterna. Där påpekas att betningsbad bör behandlas med försiktighet (Dean, 2011, p. 15). I den senare *A heritage of colour* från 2014, ägnas ett helt kapitel åt ”environmental considerations” Där påpekar författaren att nutida färgare tenderar att vara med miljömedvetna än tidigare. Logiken i att välja naturliga färgämnen och blanda dem med kemikalier ifrågasätts (Dean, 2014, p. 16).

Den instruktiva litteraturen tenderar att innehålla någon form av historik i ämnet, ofta kortfattat. Den historietecknande litteraturen behandlar främst storskaligare färgning, undantaget historik innan de syntetiska färgstoffens uppkomst. Historiken gällande husbehovsfärgning i Sverige är begränsad. Mycket av historiken i den svenskproducerade litteraturen redogör för hur färgning har utövats internationellt sett och i främmande kulturer.

3.1.3. Växtfärgning som kulturarv

Resultatet av litteraturstudien visar att utövande av växtfärgning har långtgående anor tillbaka i tiden. Historiken kring det hantverksmässiga utövandet i Sverige är begränsad. Det hantverksmässiga arvet gällande växtfärgning kan ha begränsats då de moderna enklare färgningsmetoderna under 1700-talet började konkurrera ut de traditionella. Efter skråväsendets avskaffande år 1846 utvecklades den industriella färgningen och de färgerier som färgade åt allmänheten konkurrerades ut då tillgången till färdigfärgade textilier och behovet av att lämna in textilier för färgning minskade. Därmed utfördes större delen av färgningen i Sverige storskaligt på industriell basis. Behovet av den hantverksmässiga kunskapen minskade. Hur omfattande hemfärgningen var vid tiden framkommer inte av det studerade materialet.

Det upplevda hotet mot det hantverksmässiga arvet uppmärksammades småningom i och med hemslöjdsrörelsens framväxt under tidigt 1900-tal. Av rädsla hantverkskunskapernas försvinnande till förmån för de nya syntetiska färgstoffen initierades kursverksamhet och viss litteratur började publiceras. Detaljerade recept och beskrivningar gavs ut. Den industriella färgningens förmåga att ta fram exakta kulörer kan antas ha påverkat utvecklingen av hantverket mot att eftersträva samma exakthet och standardisering. På senare tid har litteraturen gått mot friare instruktioner och hänvisar snarare till vilka växter som kan användas på vilket sätt än till hur mycket av varje växt som kan användas i kombination med viss mängd tillsatser. Jeanette Schärings (Schäring, 2015) konstnärliga arbete och Deans experimenterande (Dean, 2014) indikerar viljan att återupptäcka de kunskaper som troligtvis funnits innan de processade kemikalierna började användas. Dean(2014) har bl.a. studerat rapporter från järnåldersutgrävningar av textilt material för att inkludera det i sitt färgningsutövande. Hennes mål är att visa vad som kan uppnås av lokalt skördade växter, utan användning av processade kemikalier (Dean, 2014, p. 8).

3.2. Utövande i praktiken

Undersökningens intervjuer visar att fastän informanterna på många sätt skiljer sig åt i förhållningssätt, så har deras utövande många likheter. Samtliga informanter använder sig av färgbud, de färgar med både vilda växter och matavfall och de färgar i sina egna hem. Informanterna förhåller sig till äldre tiders utövande på olika sätt, men visar alla medvetenhet kring hantverkets historia. Samtliga informanter lägger vikt vid social samvaro och hantverksprocess.

3.2.1. Hur växtfärgning utövas

Undersökningens samtliga informanter använder olika former av vattenbad för att lösa färgpigment och färga in textila fibrer. Främst varma bad verkar användas. Informant 1 ångar även textilier. Växtdelar knyts in i textilier och ångas över kokande vatten, så att växten lämnar ett avtryck. Informanten nämner även fermentering genom nedgrävning i marken som en metod för att uppnå liknande resultat. Informant 1 använder sig endast av varma bad, där pappersark av bomull doppas i växtavkok. För både Informant 1 och 2 skiljer det sig från tillfälle till annat hur lång processen är. Informant 3 å sin sida använder sig uteslutande recept från Sätergläntans växtfärgningskurs, med exakta angivelser för tillvägagångssätt.

Samtliga informanter uppger sig färga med lökskal, då det anses ge gott resultat. Informanterna samlar in det som restprodukt från hushållet, eller får av vänner. Alla informanter plockar vildväxande material i naturen, medan endast Informant 1 odlar eget material. Informant 3 uppger sig färga med lavar och Informant 2 har för avsikt att prova detta. Inköpt färgmaterial förekommer hos samtliga, men en tendens att föredra egenplockat eller egenodlat kan utläsas. Materialen som informanterna färgar in skiljer sig åt. Medan informanterna 1 och 3 främst färgar in renodlade textila material, färgar Informant 2 pappersark med hög bomullshalt. Arken efterbehandlas för att de ska fungera att skriva eller måla på.

Färgning utförs i huvudsak utomhus av Informant 2 och 3. Informant 3 färgar i undantagsfall inomhus på spisplattan, men båda informanterna föredrar att färga utomhus. Långa koktider, mycket vatten, kladd och starka lukter nämns i sammanhanget. Även Informant 1 antyder en uppfattning om att det är utomhus, i stora kar, som växtfärgning ”ska” utövas.

Två av informanterna håller kurser i växtfärgning samt använder sitt färgade material i olika former av konstillationer. Informant 1 och Informant 2 kan därmed sägas utöva växtfärgning på professionell basis. De båda informanterna har ofta ett planerat användningsområde för det färgade materialet, eller så utgör färgningen ett pedagogiskt moment. Informant 3 utövar växtfärgning på hobbynivå, sällan med en produkt i åtanke. För informanten är de sociala aspekterna tongivande. Det sociala utövandet syns hos samtliga informanter.

Av informanterna talar två om sitt utövande i termer av ”experimenterande” och ”laboration”. Informant 3 tar däremot avstånd från annat utövande än utifrån recept. Undantagsvis färgar informanten för att prova nya metoder och material. Tendenser till explorativt och undersökande utövande kan alltså skönjas hos samtliga informanter i underökningen.

3.2.2. Hur växtfärgning uppfattas

Undersökningens intervjuer har jämförts gällande hur informanterna uppfattningar av sitt växtfärgande. Syftet är att ge överblick över vilka aspekter av växtfärgningen som informanterna lägger störst vikt vid. Intervjuerna har tolkats och jämförts med hjälp av ett antal parametrar som kan sägas spegla olika aspekter (se kap. 1.7.2. Intervjuer). Parametrarna är:

Arv och historia: I parametern ingår bl.a. informantens uppfattning av sin egen och färgningens historia, hur informanterna redogör för upplevda relationer med det förflutna samt ärvda kunskaper, uppfattningar och föremål.

Naturupplevelse: Omfattar bl.a. upplevelser av att färga utomhus samt naturen som resurs för material. Utifrån vad informanterna lägger vikt vid samt hur de talar om naturen tolkas deras upplevelse av naturens betydelse i deras utövande.

Produkt: Omfattar bl.a. hur informanterna ställer sig till växtfärgningens bidragande till produktutformningen, informanternas grad av konstnärlighet, betydelsen av en slutprodukt, vad växtfärgade textilier upplevs förmedla samt hur upplevelsen av produkten påverkar hantverkskunnandet.

Process: Omfattar bl.a. informanternas upplevelse av växtfärgningsprocessen, vad som ingår i denna samt vad informanterna väljer att lägga vikt vid i processen.

Meditativitet: Omfattar bl.a. hur och när informanterna upplever meditativa aspekter av växtfärgningen i sig själv och i relation till andra hantverk. Parametern meditativitet tangerar parametern naturupplevelse.

Social samvaro: Omfattar bl.a. huruvida informanterna utövar växtfärgning ensamma eller tillsammans med andra, hur de delar med sig av kunskaper samt vilka kopplingar växtfärgningen kan skapa till andra människor. Parametern social samvaro tangerar parametern arv och historia.

Nyfikenhet: Parametern omfattar bl.a. informanternas tendens att prova nya metoder samt hur de upplever att detta motiverar dem i utövandet.

Målet med intervjuerna var att anskaffa källmaterial nog för att besvara frågeställningarna *Vad för väljer individer att utöva växtfärgning idag? Samt Hur utövas växtfärgning idag?* Genom det material som framkommit kan konstateras att utövande av växtfärgning till stor del beror på individens

motivation och erfarenheter. Två av informanterna lägger stor vikt vid växtfärgningens varande under deras uppväxt, vilket stimulerat utövande i vuxen ålder. Här har intervjuerna studerats både på detaljnivå och övergripande. Efter tolkning av materialet kan resultaten sammanställas som följer:

Tabell 1. Kartläggning av parametrar

Skala:

- 1: lägger liten vikt vid ämnet
- 2: lägger mindre vikt vid ämnet
- 3: lägger varken stor eller liten vikt vid ämnet
- 4: lägger större vikt vid ämnet
- 5: lägger stor vikt vid ämnet

Parameter	Informant 1	Informant 2	Informant 3	Totalsumma
Arv och historia	1	5	5	11
Naturupplevelse	2	3	2	7
Produkt	3	5	1	9
Process	3	5	5	13
Meditativitet	2	4	4	10
Social samvaro	4	4	5	13
Nyfikenhet	5	4	1	10

Tabellen ovan ger en bild över hur individuell uppfattningen av växtfärgning är. Här illustreras både likheter och skillnader i informanternas redogörelser för hur de uppfattar sitt utövande.

De parametrar som intervjuerna jämförts mot har tagits fram efter analys av intervjuerna samt de meningsenheter som intervjuerna delats upp i. Värdena i tabellen har tagits fram efter att tonvikten i intervjuerna jämförts med hjälp av en tabell, där meningsenheterna förts in. På så sätt har informanternas tendenser att lägga vikt vid olika parametrar kunnat jämföras. Av de framkomna parametrarna har störst totalfokus legat vid social samvaro, arv och historia samt process (se Tabell 1). Hur utövarna värderar dessa processer skiljer sig markant åt på individnivå. Exempelvis lägger Informant 2 och 3 stor vikt vid arv och historia, medan Informant 1 lägger liten vikt vid parametern. Som grupp ser därför utövarna ut att tillsammans lägga stor vikt vid arv och historia, medan den bilden inte alls stämmer på individnivå. Samtliga informanter anses dock lägga stor eller större vikt vid parametern social samvaro. Parametern kan därför sägas ha stor betydelse för utövare av växtfärgning. På liknande sätt värderas parametern process, vid vilken informanterna tenderar att lägga stor vikt, med undantag för Informant 1 där tonvikten varken är stor eller liten.

Arv och historia

En påtaglig skillnad mellan intervjuerna är att två av informanterna lägger stor vikt vid arv och historia, medan en informant ser sitt utövande som oberoende av tradition. Informant 1 ser sig som utövare av en ny sorts växtfärgning, fristående från 1900-talets utövande. Inte heller anser han sig föra vidare någon kunskapsmässig historia. De övriga två informanterna lägger dock stor vikt vid arvsaspekten. De kopplar ihop sitt utövande med sitt personliga familjeärv, men känner sig även knutna till det historiska utövandet som ägde rum för hundratals år sedan. Både informant 2 och informant 3 har ärvt kunnande och intresse kring färgning från sina mammor. Implementeringen har dock skett på informanternas egna villkor och utövandet har tagits upp i vuxen ålder på initiativ av informanterna själva. För informant 1 har förloppet varit det omvända: han har introducerat sin mamma till färgningen och odling av färgväxter, vilket lett till att hon börjat utöva syntetisk garnfärgning. Informant 3 har ingen erfarenhet av växtfärgning från barndomen, utan kom första gången i kontakt med den via folkhögskola.

Av de tre informanterna i undersökningen är det informant 2 som lägger störst fokus vid arv och historia. Informant 2 har gedigna kunskaper i färgämnenas historia genom sin kalligrafi-kompetens och lägger stor vikt vid förståelsen för det historiska hantverket för insikten i det nutida utövandet. Att bevara det historiska kunnandet anser hon som viktigt och lägger stort fokus vid historia i de kurser hon håller. Informanten talar länge om det arv hon fått från sin mamma gällande textilt hantverk och hur det är ständigt närvarande i vardagen. Informanten redogör även för hur kunskaperna redan traderas till hennes egen dotter samt hur hon ser sina egna barndomsupplevelser återupprepas inför dottern. Informant 2s historiska fokus står i stark kontrast till Informant 1, som förhåller sig skeptisk till ”den traditionella färgningen” och vill hitta egna vägar. Här uttrycker Informant 1 tydligt att han inte anser sig verka inom en kunskaps tradition eller bära kunskaper vidare. De sociala värdena i kontakten med historien ligger i fokus för Informant 3, som uppskattar att känna gemenskap med utövare från flera hundra år tillbaka i tiden. För Informant 3 har de växtfärgade garnerna även fungerat som en bärare av mammans historier kring sjuttioalets växtfärgande. Ingen av informanterna äger ärvda färgprover eller annat materiellt arv. Det föremål som närmast kan sägas vara ärvt är det fotografi av sin mammas färgprover som Informant 2 har i sin ateljé.

Naturupplevelse

Ingen av informanterna lägger särskilt stort fokus vid naturupplevelsen. Det är till övervägande del intervjuaren som lyfter ämnet. Informant 2 nämner i förbigående att hon helst färgar utomhus, men mer av praktiska skäl än av längtan till naturen. När ämnet förs på tal så håller dock alla informanterna med om att det är en väsentlig del av växtfärgningsprocessen. Informant 1 talar mest om insamlandet av material och odling medan Informant 3 mest talar om de möjligheter som finns i naturens material. Informant 2 påtalar dock den meditativa aspekten av naturupplevelsen.

Om jag går på en strand och plockar snäckskal eller om jag går och klättrar i bergen och letar lavar och är ute alltså frisk luft sol... det är meditativt i sig. Och sen att återanvända eller... alltså alltifrån att rensa svamp till att bearbeta de här lavarna, eller tvätta snäckorna för att använda dem till nånting. Hela processen den... alltså, naturen följer ju med dig till den färdiga slutprodukten egentligen. (Informant 2)

Att tillbringa tid i naturen är något som Informant 2 verkar uppskatta mycket och hon ser det som en förmån att ha ett arbete där hon kan samla material utomhus. Informant 3 talar mest om kunskaper kring hur man använder materialen i naturen, vilka lavar som är fridlysta och vilket resultat vissa växter ger. Tillsammans med sin mamma tillbringar informanten tid i skogen, men beklagar det faktum att hon inte ärvt mammans förmåga att hitta svamp. Informant 1 å sin sida beskriver skillnaden i att odla i kruka respektive i land, men också glädjen i att hitta en resursbank i form av ett maskrosbestånd. I det stora hela verkar inte naturupplevelsen vara det mest värdefulla för informanterna i undersökningen. Däremot så lägger samtliga informanter fokus på hur växter ska användas och verkar uppskatta de resurser som finns i naturen för att uppnå specifika kulörer.

Meditativitet

Samtliga informanter i undersökningen vidhåller att slöjd, hantverk och kreativt arbete fungerar meditativt. Ändå menar ingen av dem att växtfärgningen skulle vara exceptionellt bra i det syftet. Både Informant 1 och Informant 3 påpekar att de inte anser växtfärgningen som det mest meditativa hantverket, de vill inte gärna lyfta växtfärgningen i det avseendet. Informant 1 beskriver sin hållning på följande sätt:

Nej, jag tycker nog inte att det är ...viktigt snarare än att det är roligt. Jag tror väl att allt kreativt arbete, alla områden där vi får skapa under lust är bra för människor. Jag tror inte att växtfärgning är viktigare eller bättre sätt än att hyvla eller sticka eller... (Informant 1)

Växtfärgningen anses alltså inte ha mer meditativa egenskaper än något annat hantverk. På samma sätt beskriver Informant 3 sin hållning; när hon behöver bearbeta något sätter hon sig hellre med en riktigt tråkig stickning. Hos Informant 3 framkommer ändå ett exempel på hur växtfärgningen kan underlätta bearbetning ett trauma. När informantens pappa gick bort använde hon växtfärgningen som ett sätt att hitta någonting roligt parallellt med sorgearbetet. Under ett besök i den stuga där pappan tillbringat sin sista tid satte informanten ett färgbud med tuschlav och urin. Syftet var att fokusera på något annat än bara sorgen.

Vad kan göra det roligare? Ja okej, om vi kissar i en hink, och ställer tusch, tuschlav på jäsning, då kan det bli lite roligare. Så då gjorde vi det. [...] Det blev ju... pepp. Också. Att... För att orka liksom. Så ja. Men vi ska göra nåt roligt. Vi ska kissa i en hink. (Informant 3)

Vid intervjutillfället var resultatet av färgningen inte klar, men informanten såg fram emot resultatet. Traumat och sorgearbetet vändes till att handla om en spännande process. Den långsamma arbetsprocessen uppskattas även av Informant 2. I hantverket upplever informanten en stressfri känsla. Upplevelsen av att få lära sig något från grunden ser informanten som ovanlig.

Process

Gemensamt för alla tre informanter i undersökningen är att de verkar ha ägt eller äger en bild av växtfärgningen som ett stort och omständligt projekt. Informant 3 beskriver hur hon helst färgar utomhus då växtfärgningens stora grytor tar mycket utrymme, processen är kladdig och kan lukta mycket. Även informant 2 färgar helst utomhus. Under sin tid på folkhögskola fick Informant 1 en bild av att växtfärgning krävde flera dagars arbete utomhus. Tröskeln till växtfärgningen upplevdes som för hög.

Det passar liksom inte min livssituation eller hur jag arbetar i stort, jag tycker om att jobba lite mera punktmässigt sådär att jag... jag arbetar litegrann och sen gör jag nånting annat och så jobbar jag lite, att det hela tiden går fram och tillbaka. Det... det skulle inte passa mig att jobba tre dagar ute i en skog. (Informant 1)

Efter att ha sett en utställning av konstnären Jeanette Schäring uppstod senare en experimentlusta hos Informant 1 att prova växtfärgning ändå. Processen blev småskaligare och kunde utföras hemma i köket. Informanten använder sig av långsamma processer, kalla bad som står länge eller förruttelse i jorden. Avgörandet av när processen är klar görs beroende på informantens nyfikenhet. Informanten köper sällan textilier som är färgade industriellt eller av någon annan, för han vill kunna kontrollera processen själv. Att köpa färdigfärgade textilier upplevs som för enkelt. Att koka baden länge är inte heller något som verkar lockar informanten, till skillnad från Informant 2 och Informant 3 som båda uppskattar långsamtheten i beredningen av bad. Informant 2 talar om den stressfria känslan, medan Informant 3 lägger fokus vid hur väntandet kan användas till social samvaro.

För mig så är det nog mycket det här sociala. [...] Det är inte full fokus hela tiden, utan man hinner liksom... hinner dricka en kopp kaffe, mamma hinner röka en cigarill. (Informant 3)

Samtliga informanter beskriver den del av processen då resultatet av färgningen uppenbaras. Materialet tas upp ur ett bad eller ett knutet paket vecklas ut:

Och det är ju ofta kul när man får knyta ihop sitt paket, och sen ångas den och sen öppnar man upp det. Och sen har den hänt nånting, det blir en liten överraskelse där, den tror jag är ganska inspirerande. En liten kick. (Informant 1)

Kicken som omtalas i citatet ovan verkar vara det som stimulerar en fortsatt process, men även det som informanterna många gånger strävar efter i utövandet. Informant 2 beskriver

hur idéerna väcks då resultatet uppenbaras, medan Informant 3 menar att det är olika från gång till gång. Ibland beskriver hon det som att vetenskapen om nästa steg kommer med en gång; ”Så då när jag tog upp det, så kändes det såhär: det här är den nyansen jag ska ha på grisvantar” (Informant 3). Oftast upplever dock Informant 3 att materialet måste få ”ligga och götta till sig” innan hon vet hur det ska användas. Men spänningen i själva processen beskrivs i intervjun flertalet gånger och verkar fungera motiverande.

Social samvaro

Av undersökningens tre informanter är det Informant 3 som lägger störst fokus vid de sociala värdena. Sällan talar informanten om sig själv som utövare, utan ofta är ”vi” de som utövar växtfärgandet. Intervjun inleds med en beskrivning av gemenskapen kring färgandet på folkhögskola och fortsätter sedan med klassen på Sätergläntan, för att mynna ut i färgande med vänner och familj. Vänner samlar in material till informanten, samtal och gemensamma upplevelser beskrivs levande. Själva växtfärgningen utför informanten nästan aldrig ensam, utan i sällskap med andra. De få gånger informanten färgat syntetiskt har det skett på initiativ av och i sällskap med vänner. Informanten tror att den bild hon fått av växtfärgning består i att det är ett hantverk som utförs gemensamt.

De sociala aspekterna av växtfärgning poängteras även av de två andra informanterna i undersökningen. Både Informant 1 och Informant 2 håller kurser, där social interaktion är en del. Informant 1 uppger sig, tillsammans med en kollega, utöva växtfärgning som umgängesform. När de träffas gör de ofta olika experiment och färgprover. För Informant 2 verkar stor del av det sociala bestå i utbyte av kunskaper med andra utövare. Informanten har tät mailkontakt med utövare runt om i världen, men deltar inte i själv i kurser gällande specifikt växtfärgning. Däremot lägger informanten stor vikt vid de möten som sker i familjen via hantverket. Utövandet sker ibland tillsammans med mamman och informantens dotter är ofta med. Insamlande av material utförs också ibland tillsammans. De kunskaper och det arv som informantens mamma bidragit med verkar viktigt för informanten; barndomens första minnen av växtfärgning beskrivs bestå av skog och tanter.

Nyfikenhet

Nyfikenheten verkar vara en viktig faktor i utövandet för samtliga informanter. Samtidigt så skiljer sig hållningen åt. Informant 1 försöker efter varje färgning att aktivt glömma bort hur han gjort tidigare, för att bli överraskad av resultatet även nästa gång. Han vill inte beskriva sitt färgande som experimenterande, utan vill stimulera spänningen i färgningsprocessen:

Ja, alltså ett experiment har ju ofta nån sorts jämförbart syfte egentligen så. Om man ska kalla något experiment ska det ju kunna återupprepas, och det kan ju inte jag göra. Jag är inte så intresserad av uppreparheten tror jag. (Informant 1)

Att prova nya metoder lockar även Informant 2, men hon vill bibehålla en del rutiner för att kunna återupprepa färgningarna på kurser och för specifika produkter. Suget efter att prova nya metoder för att uppnå nya kulörer är dock stort och hon experimenterar gärna. Informanten har även applicerat sina kunskaper kring bläckframställning med hjälp av järnoxid på växtfärgningen. Att experimentera utanför sitt kunnande är emellertid något som Informant 3 inte gärna ägnar sig åt; hon ser de gånger hon provat på nya saker som undantag i sitt utövande:

Nej, nej, men jag är ju sådär inte experimenterande. Inte prova. Nej. Nångång när jag har vart sådär, ”jag måste prova att växtfärga med det här”. Svarta bönor var det då. Då betade jag samtidigt som jag färgade. Som är sådär: gör inte det. Gör det om du har jättebråttom, men gör inte det. Men inte provat utan alun. Så tråkig är jag. [...] Jag är så nöjd, mycket. Med hela processen, alltså jag är väldigt nöjd med mitt lökskalsamlande och mitt lökskalsfärgande. (Informant 3)

Skillnaden i förhållningssätt är påfallande. Medan informanterna 1 och 2 talar om möjligheterna att prova nytt och framställa nya kulörer är Informant 3 mer intresserad av att återupprepa och följa sina recept. De gånger hon gett sig utanför recepten ser hon som undantag och verkar inte nöjd med utkomsten.

Produkt

Informant 1 och Informant 2 använder huvudsakligen växtfärgning som en del i hantverks- och konstnärligt utövande. Båda informanterna färgar in material som ska användas till produkter, alternativt i pedagogiskt syfte. Informant 3 utövar dock färgningen som ett eget, fristående hantverk. Vilken slutprodukt det blir är inte särskilt viktigt för informanten, utan det är själva färgningsprocessen som är det viktiga. Men då processen är över kan färgerna ibland sätta igång idéer till produkter, vilket Informant 3 ser som en bonus. Färgningen behöver inte alltid resultera i en produkt:

Det är väldigt mycket som inte har blivit nånting, kan jag erkänna också. Så. Lite härvar här och var som inte har blivit ett slutgiltigt, en slutgiltig produkt liksom. (Informant 3)

Här skiljer sig Informant 1 återigen från de övriga informanterna, vars utövande huvudsakligen resulterar i produkter. Informant 2 färgar in pappersark som ska tåla att skriva på, medan Informant 1 huvudsakligen färgar in material till konstobjekt. Informant 2 beskriver liknande upplevelser som Informant 3, om hur idéerna kommer igång då materialet kommer upp ur färgbadet. De idéerna resulterar ofta i konstverk som sedan säljs.

Man får en idé när man ser arket. Ibland torkar de ju... alltså du får ju ofta ett liv i det när det får hängtorka så som jag gör, alltså det rör ju på sig. [...] redan där nånstans slår väl reptilhjärnan till och tänker att det där kan du göra med det pappret. Och då vill man ju inte sälja det om man har en idé. Utan då vill man ju göra idén. (Informant 2)

Informanterna beskriver hur resultatet av färgningen bedöms efter färgdjup, mätnad och upplevd kvalitet. Bedömningen av resultatet utvecklar också hantverkskunnandet.

Nu blev det den här gula, den har jag inte sett förut". Att man måste liksom lära sig att uppskatta de där små skillnaderna. Och det gör att de kommersiellt syntetiskt färgade materialen blir väldigt starka, och väldigt monokroma och väldigt homogena. (Informant 1)

Upplevelsen av den färgade textilen uttrycker hantverkskunnande på flera plan. Informant 1 beskriver hur överdriven användning av alun som betmedel gör att textilierna kan bli "lite krispiga". Utvecklingen av hantverkskunnandet beskriver Informant 3 genom att hon i en väns garnsamling kunde avgöra vilka garner som var växtfärgade och vilka som var syntetiska. Även Informant 2 beskriver hur hon bedömer hur en textil är växtfärgad eller inte. Exempelvis sker studeras klippta ytor på plagg, där det är lättare att se färgen i fibrerna.

Bedömningen av färgningsresultatet görs också, enligt Informant 3, utifrån hur mycket hon tilltalas av färgen. Informanterna verkar överens om att växtfärgade textilier har ett uttryck som de syntetiskt färgade saknar. Skillnaden mellan växtfärgade och syntetiskt färgade garner är för Informant 3 att de växtfärgade garnerna förmedlar en känsla av "förr i tiden", eller hennes egen bild av förr i tiden. Informanten uppskattar "dassigheten" i färgerna. Informant 2 talar om mustigheten i de växtfärgade textilierna och Informant 1 om uttrycket i dem, de syntetiskt färgade textilierna upplever Informant 1 som platt.

Jag tycker att det blir en annan kvalitet i de växtfärgade tygerna, att det finns ett annat uttryck i dem som är intressantare. Det syntetiskt färgade blir ganska platt, och det känns inte värt att visa upp det därför. (Informant 1)

Att de syntetiska färgerna upplevs som platt indikerar att informanten upplever mer djup i växtfärgade textilier. De äger ett annat uttryck som kan förmedla mer i det konstnärliga arbetet. De andra informanterna i undersökningen lägger inte alls lika stor vikt vid konstnärligheten. Informant 1 talar om objekten som ett sätt att i utställningsarbetet påvisa processerna, genom att till exempel ställa ut glasburkar med pågående bad i. På så sätt kan även färgbaden utgöra ett objekt. I den konst som Informant 2 skapar betraktas de växtfärgade pappersarken mer som en beståndsdel av konstverket. Informant 2 nämner att djupet i färgerna i kombination med den hängtorkning av papper hon använder ger mer liv i arket. Informant 3 däremot tar avstånd från konstnärlighet, hon anser sig inte äga den egenskapen alls. Därför tror också Informant 3 att hon inte tenderar att pröva nya metoder i samma utsträckning som mer konstnärligt inriktade utövare gör.

4. Diskussion och slutsatser

Nedan diskuteras undersökningens resultat. Med hjälp av den litteratur som presenterades i uppsatsens inledningskapitel bidrar diskussionen till uppsatsens syfte, nämligen *att placera in utövande av växtfärgning i en kulturarvskontext*. Då uppsatsens andra och tredje frågeställning tangerar varandra diskuteras de parallellt.

4.1. Växtfärgning som kulturarv

Uppsatsens första frågeställning lyder: *Hur kan utövande av växtfärgning förstås som kulturarv?* Den utförda litteraturstudien har visat att växtfärgning av textila fibrer varit del av människans verksamhet genom historien, se exempelvis Brunello(1973). Utövandet har förändrats i samklang med förändringar i kulturen och samhället i stort, samt med de rådande värderingarna. Skräväsendets avskaffande i Sverige kan ha varit en faktor som påverkat utvecklingen av hantverket under 1800-talet. Arts and Crafts-rörelsen i Storbritannien samt utvecklingen av den svenska hemslöjdsrörelsen är kulturfenomen som även de har haft stor inverkan på hur hantverk i allmänhet utövas. I Sverige kan hemslöjdsrörelsens engagemang för växtfärgningens bevarande antas ha haft stor inverkan på hur hantverket utövats och fortfarande utövas. Uppkomsten av syntetiska färgstoff är antagligen det som haft störst inverkan på växtfärgningen. Tillgången till syntetiska färgstoff förenklade processen inte bara inom industrin, utan så småningom även för allmänheten. Reaktionerna mot de syntetiska färgstofferna kan sägas ha haft lika stor inverkan på utövandet av växtfärgning samt hur växtfärgade textilier värderas. Att informanterna i undersökningen lägger vikt vid färgade textiliers djup och äkthet kan tolkas som ett arv från hemslöjdsidealerna och Lilli Zickermans uppfattning om de enhetliga och harmoniska växtfärgerna. Eventuellt är även dagens vilja att undvika kemikalier i växtfärgningsprocessen ett arv från hemslöjdsrörelsens avståndstagande från anilinfärger under det tidiga 1900-talet.

Uppsatsens resultat visar att förståelsen av växtfärgning skiljer sig markant åt mellan individer. Såsom Hastrup menar att kulturen omvandlas till följd av de individuella strategier som existerar inom den (Hastrup, 2010, p. 76pp), så utvecklas utövandet av växtfärgning beroende på de individer som utövar det. Samtliga informanter i undersökningen utövar växtfärgning för att de själva hittat en intressant ingång att bygga sitt utövande kring. Enligt Tins teori kan det tolkas som att traditionen återupptas och återskapas av individer (Tin, 2011, p. 17ff). Resultatet kan jämföras med Starr Johnsson & Wilson(2005) där studiens deltagare upplevde traditionen vara beroende av deras individuella preferenser(Starr Johnsson & Wilson, 2005 p. 121). Att två av tre informanter i undersökningen första gången utövat växtfärgning på folkhögskola indikerar att folkbildningsrörelsen har haft och har en viktig roll i bevarandet av hantverket. Undervisning på de villkor som folkbildningen erbjuder är något som Informant 1 påpekar vikten av. Informanten tilltalas av att tillgängliggöra kunskaper baserat på kursdeltagares egen lust och vilja, istället för att skapa motivation som inom den formella utbildningen. Folkbildningen kan sägas stimulera individers tendens att återuppta hantverk på sina egna villkor, i likhet med vad som framkommit i den ovan presenterade litteraturen(Hastrup 2010; Tin 2011; Starr Johnsson & Wilson, 2005).

Två av tre informanter i undersökningen uppger att de fått kunskap om växtfärgning från en tidigare generation. De belyser den historiska aspekten. Utifrån det sätt som Informant 3 talar om växtfärgning som arv, som något ”man håller på med”, kan utläsas att arvet är immateriellt. Ingen av informanterna uppger att de innehar något materiellt arv relaterat till växtfärgningen, såsom prover, recept eller utrustning. I likhet med Sjömars beskrivning av hant-

verkskunskap som ”tankemässigt arvegods” talar Informant 3 om hur förhållningssättet till växtfärgning som social samvaro nedärvt från informantens mamma. I likhet med hur Smiths (2006) respondent talar om vikten av kunskap från det förflutna som förutsättning för utveckling, belyser Informant 2 historisk hantverkskunskap. Informanten har i hög grad använt sina kunskaper i olika historiska hantverk för att utveckla växtfärgningens möjligheter.

Informant 1 utgör ett undantag i undersökningen. Till skillnad från de två andra informanterna som utövar växtfärgning utomhus i stora grytor utövar Informant 1 växtfärgning inomhus, i sin lägenhet. Informanten beskriver hur han tidigare, på folkhögskola, utfört växtfärgning ”som man ska” men intresset väcktes egentligen i mötet med den ”nya växtfärgningen”. Informanten vill inte placera in sitt utövande i en tradition. Samtidigt som informanten utövar ett hantverk med långtgående kulturhistoriska anor skiljer sig den individuella strategin avsevärt från traditionen. Huruvida informanten bär ett immateriellt kulturarv kan ifrågasättas med hänvisning till Naradokumentets definition av autenticitet. Där konstateras att egenskaper kan anses autentiska om “their cultural values [...] are truthfully and credibly expressed through a variety of attributes including: form and design; materials and substance; use and function; traditions; techniques and management systems; location and setting; language and other forms of intangible heritage; spirit and feeling; other internal and external factors” (Hassard, 2009, p. 284). Varken i form och design, användning, tradition, teknik, plats, sammanhang eller språk kan Informanten sägas sanningsenligt och trovärdigt uttrycka kulturella värderingar. Autenticiteten i Informant 1s utövande kan sägas ligga i attributet material och substans, då informanten använder sig av färgväxten vejde. Att vejde använts för blåfärgning genom historien är väl dokumenterat. Gällande attributet teknik kan autenticiteten studeras mer ingående. Med hänvisning till Tin och Hastrup kan informanten sägas ha återskapat växtfärgningsteknik enligt sin individuella strategi. Trots att informanten inte utövar växtfärgning på det sätt som varit vanligast i Sverige under 1900-talet så har säkerligen enkla fermenteringsprocesser, likt de som Informanten använder, använts innan 1900-talets mer avancerade processer. Samtidigt kan informantens utövande ses som en utveckling av 1900-talets tekniker, då han använder liknande eller samma material på, för Informanten själv, nya sätt. Trots att informanten inte själv anser sig agera inom en tradition eller bära ett arv så visar uppsatsens litteraturstudie, samt redogörelser om växtfärgning på folkhögskola, att traditionen har existerat inom den kulturella gemenskap som informanten socialiserats in i. Med hänvisning till Tin kan härmandet sägas skapa en omedveten, kanske oönskad, statisk tradition i utövandet. Informantens egna begränsningar gällande kropp och livssituation begränsar hantverkets förnyelse (Tin, 2011, p. 17pp). Av de intervjuade så är Informant 1 den som lägger störst fokus vid konstnärligt uttryck. Trots att informanten inte vill placera in sig själv i en tradition, så antyds en medvetenhet kring det historiska sammanhanget. Informanten uppger sig ha tagit del av Gösta Sandbergs litteratur i ämnet och påtalar det historiska värdet i denna.

Till skillnad från Informant 1 så lägger Informant 2 och 3 större vikt vid arv och tradition. I deras redogörelser återfinns immateriella aspekter som kan kopplas till material och substans, användning, tradition, teknik, sammanhang, språk samt andra former av immateriellt kulturarv. Informanterna påtalar ett arv i form av kunskaper om hantverk, kunskaper om naturen, materialkunskap, tekniker för betning, infärgningstekniker och beredning av material samt social samvaro. Informant 3 lägger stor vikt vid det sociala arvet från sin mamma; hon utövar inte växtfärgning själv, utan tillsammans med vänner på samma sätt som mamman gjort. Informant 2 belyser den ärvda omedvetna kunskapen som följt med utövandet från mamman. Den sociala samvaron adderar värde till kulturarvet, enlighet med Smith (2006). Människors interaktion och upplevelser gör enligt Smith minnen och kulturell praktik användbar (Smith, 2006, p 265. pp) De båda informanterna redogör också för den koppling de upplever sig få till utövare ännu längre bak i tiden genom hantverket.

I intervjun med Informant 2 läggs stor vikt vid växtfärgningens relation till andra historiska hantverk. Informanten betonar starkt vikten av att känna till kopplingarna mellan hantverken

samt de traditionella metoderna för att skapa förståelse i samtiden. Informanten menar att bevarandet av hantverkskunskap är av betydelse för bevarande av föremål samt att kunskap om andra hantverk än det aktuella bevaras. I informantens eget utövande har kunskaperna kring växtfärgning varit en stor resurs i utövandet av andra hantverk och vice versa. Informanten fascinerar över hur lika de olika historiska teknikerna för exempelvis bläckframställning och infärgning av textilier är. Det materiella respektive immateriella kulturarvet kan alltså ses som aspekter av varandra, i enlighet med Stier (Stier, 2009, p. 74) samt Hofstede & Hofstedes resonemang om att den materiella kulturen är en manifestation av den immateriella (Hofstede & Hofstede, 2005, p. 16).

Att utövandet och förhållningssättet till detsamma utvecklats i samklang med samhället syns i litteraturen. På senare år har författare börjat lägga större fokus vid miljöetiska aspekter, precis som miljöfrågor fått allt större utrymme i samhället. Att begreppet ”naturlig färgning” (jfr. eng. ”natural dyes”) börjat användas på svenska kan ses som en indikation på detta. Även informanterna i undersökningen visar medvetenhet kring användandet av processade kemikalier och tungmetaller. Mindre mängd betmedel används idag än i sjuttioalets receptböcker, vilka av en informant beskrivs som ”daterade”. Informant 2 erkänner tveksamt att järnvitriol använts vid hennes färgningar och lägger då stor vikt vid sin försiktighet och kunskap kring ämnet. Informant 1 uppger sig inte använda några processade kemikalier alls, utöver naturligt oxiderade järnföremål.

4.2. Individens utövande i ett socialt sammanhang

Uppsatsens andra frågeställning lyder *Varför väljer individer att utöva växtfärgning idag?* Källmaterial för att besvara frågeställningen har skapats genom undersökningens intervjuer. Precis som vid relationen till kulturarv, så skiljer sig informanterna åt gällande varför de ägnar sig åt växtfärgning. Informant 2 och 3 förenas av att de växt upp med växtfärgande mammor och därigenom lärt känna hantverket. Informant 1 däremot uppger sig upplevt ett motstånd mot växtfärgningen vid första mötet på folkhögskolan, det var ett alltför omständligt hantverk. Det var först när Informanten kom i kontakt med ett mer tillgängligt sätt att växtfärga som informanten själv valde att utöva hantverket. På liknande sätt uppger de andra informanterna att de valt att utöva växtfärgning i vuxen ålder: inte på inrådan av sina mammor, utan för att de hittat egna former för utövandet. Informant 2 uppger att hon återupptagit växtfärgandet då hon stött på en efterfrågan från kursdeltagare och då erinrat sig de omedvetna kunskaperna från barndomen. Informant 3 hade själv aldrig växtfärgat innan kursen på folkhögskola, endast tagit del av sin mammas berättelser. Helhetsupplevelsen av växtfärgning på folkhögskolan beskrivs mycket målande och upplevelsen verkar vara av stor betydelse för informanten. Det sociala sammanhanget verkar ha tilltalat informanten mycket, då senare utövande kännetecknas av utövande tillsammans med andra. Informant 3 beskriver växtfärgning som kul och spännande flera gånger under intervjun. När informanten ombeds definiera varför växtfärgningen upplevs så uppstår en frustration hos informanten. Efter några sekunders övervägande beskriver informanten det sociala, långsamheten i processen, möjligheten att göra annat under infärgningen, lekfullheten samt kopplingen till det förflutna samt som värdefullt. Faktorerna kan jämföras med Stannard & Sanders motiverande aspekter till stickning: incitament, hinder och utfall (Stannard & Sanders, 2015, p. 103pp). Stannard och Sanders resultat kan ändå inte sägas vara helt applicerbara på utövande av växtfärgning. Resultaten från studien lägger stor vikt vid produkten, vilken informanterna i denna uppsats inte tenderar att göra i samma utsträckning. För Informant 3 framstår spänningen i processen som viktig: ”Det är ju spännande på ett helt annat sätt än vad det är att sticka efter ett mönster” (Informant 3).

Den upplevda spänningen och nyfikenheten i växtfärgningsprocessen är något som förenar informanterna. Det faktum att utövaren inte ser sitt material och kan påverka resultatet under själva färgningen som bidrar till att processen upplevs som kittlande. Informant 1 beskriver överraskningen då material tas upp ur färgbadet som motiverande, medan informant 2 livfullt

talat om vilka färgämnen hon vill prova på i sitt framtida utövande. Informant 2 verkar också motiveras av likheterna mellan de olika hantverk hon utövar, samt hur dessa likheter kan appliceras i olika metoder. I likhet med Informant 3 så talar Informant 2 även om långsamheten i processerna. Känslan av att få vara nybörjare på något, att inte inneha all kunskap, är en faktor som informanten verkar uppskatta. Faktorn kan jämföras med Stannard & Sanders aspekt hinder; de aspekter som utövaren måste övervinna för att komma vidare i utövandet (Stannard & Sanders, 2015, p. 103pp.) Upplevelsen av att vara nybörjare är något som informanten ser som ovanligt i samtiden. Att vara expert och kunna allt från början är något som informanten upplever att förväntas av individer i samhället idag. Eventuellt ser informanten växtfärgningsutövandet som en flykt från dessa upplevda samhällsnormer. En frihet uppstår i utövandet. En parallell kan dras till hur informanterna beskriver att de inte kan förutse färgningsresultatet. Slut användningen för materialet är därmed okänd. Kanske kan växtfärgningen tillgodose ett behov av frihet från yttre förväntningar hos informanterna. Såsom Dougherty menar att människor får utlopp för innovation och kreativitet samt möjlighet att passionerat ge sig hän verkar även informanterna i uppsatsens undersökning få utlopp för liknande behov i växtfärgningen (Dougherty, 2012, p. 12).

Uppsatsens tredje frågeställning *Hur utövas växtfärgning idag?* har visat sig vara svår att besvara, då den är av generell karaktär. Då informanternas utövande skiljer sig åt på flera plan är det svårt att teckna en allmängiltig bild över dagens växtfärgningsutövande. I uppsatsen har frågan besvarats genom de exempel som undersökningens informanter utgör. Vissa tendenser kring hur utövandet ter sig har därmed kunnat utläsas. Samtliga informanter i undersökningen använder sig av färgbud, samlar sitt eget material och färgar tillsammans med andra. Hur informanterna utövar växtfärgning är starkt kopplat till varför de ägnar sig åt hantverk. De individuella motiven leder fram till olika sätt att implementera hantverkskunskapen.

Medan informanterna 1 och 3 främst färgar in renodlat textila material så färgar Informant 2 in pappersark. Arken ska ha en hög bomullshalt, eftersom pigmentet då binder bättre. Efter färgningen efterbehandlas arken med gummi arabicum för att de ska gå att skriva eller måla på. Här har Informant 2 valt ett nytt sätt att omsätta sina nedärvda kunskaper på, i det sammanhang hon själv befinner sig i. Att informanten är professionell kalligraf och upptäckt växtfärgningens applicerbarhet för kalligrafisyften har skapat ett incitament till utövande. Kunskaperna kring teknik och historik i de olika hantverken har gett informanten bredare kunskaper inom både fälten samt gett möjligheter att kombinera dem. Enligt Hastrups teori skulle informantens agerande kunna tolkas som ett uttryck för individens subjektiva förståelse i relation till de kollektiva föreställningarna. Informanten har omformat de kollektiva föreställningarna om växtfärgning genom att utveckla metoderna enligt tidigare kunskaper. Informantens upptäckt att växtfärgningen går att applicera på papper har förändrat synen på värdet i växtfärgningen. Informanten har utformat en individuell strategi för att applicera kulturarvet i sitt eget sammanhang. Precis såsom Hastrup menar att kulturen ständigt är under omvandling syns här alltså ett exempel på hur det immateriella kulturarvet utvecklas i samklang med kulturen (Hastrup, 2010, p. 76pp).

Vid jämförelsen av de olika utövarna framkommer en skillnad i utövande mellan Informanterna 2 och 3 respektive Informant 1. Medan Informanterna 2 och 3 främst använder de tekniker som varit vanligast under 1900-talet, varmbad under begränsad tid, så använder Informant 1 långsammare processer. Informanten beskriver vejdebad som stått i ett par år, som fylls på med växtdelar. Informanten talar om växtfärgningen i termer av den ”nya” och den ”traditionella”. Den upplevda friheten i den ”nya” växtfärgningen verkar ha fungerat som ett incitament till utövande för informanten. Informant 1 provar sig fram i större utsträckning än de två andra informanterna och tar större avstånd från traditioner. Möjligtvis kan informantens förhållningssätt tolkas som ett större behov av konstnärlig frihet.

Samtliga informanter i undersökningen lägger fokus vid sociala aspekter av växtfärgningen. Möjligtvis är de sociala aspekterna av växtfärgning ett resultat av det utbredda växtfärgningsutövandet inom fristående kursverksamhet, studiecirklar och folkhögskoleutbildningar.

De individuella strategierna för utövandet sätter stark prägel på hur växtfärgning utövas idag. Informanterna i undersökningen utgör bara en liten del av växtfärgare i Sverige och bygger sitt utövande på individuella preferenser och möjligheter. För få ett mer ingående svar på uppsatsens sista frågeställning behövs en mer omfattande undersökning gällande det faktiska utövandet.

5. Sammanfattning

Denna uppsats utgör examensarbete för kandidatprogrammet ledarskap i slöjd och kulturhantverk vid Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet. Fokus för uppsatsen är utövande av växtfärgning som kulturarv, samt växtfärgares egen uppfattning av sitt utövande.

Uppsatsens mål är att lägga fokus vid individens roll i värderingen av kulturarv. I uppsatsen behandlas begreppet kulturarv enligt Riksantikvarieämbetets definition (Riksantikvarieämbetet, 2015, pp. 8-9) samt UNESCOs definition av immateriellt kulturarv (UNESCO, 2015). Begreppet växtfärgning innefattar i uppsatsen "färgning av textila material med ämnen från naturen" (Sandberg & Sisefsky, 1980, p. 9).

Undersökningen i denna uppsats omfattar en litteraturstudie samt en intervjuundersökning med tre deltagande informanter. Undersökningen syftar till att placera in utövande av växtfärgning i en kulturvårdskontext, undersöka varför människor idag väljer att ägna sig åt växtfärgning samt hur växtfärgning idag utövas. Uppsatsens frågeställningar lyder:

- Hur kan utövande av växtfärgning förstås som kulturarv?
- Varför väljer individer att utöva växtfärgning idag?
- Hur utövas växtfärgning idag?

Genom intervjuer med utövare av växtfärgning, samt komplettering genom litteraturstudie, har uppsatsens frågeställningar besvarats. De metoder som använts för att besvara frågeställningarna har i litteraturstudien varit kvantitativ innehållsanalys i kombination med kartläggning av materialet. I intervjuer samt i analysen av dessa har författaren tillämpat ett fenomenologiskt förhållningssätt samt fenomenologisk reduktion. Syftet har varit att undvika påverkan av författarens egna uppfattningar på undersökningen. Materialet från intervjuerna har jämförts gentemot ett antal av författaren framtagna parametrar. Parametrarna har under undersökningens gång justerats i enlighet med källmaterialet, för att identifiera relevanta beröringspunkter.

Växtfärgning kan förstås som kulturarv genom sin ständiga närvaro genom mänsklighetens historia. Människor har i alla tider färgat in olika sorters material med hjälp av pigment från naturen. Den litteratur som finns i ämnet utgörs i huvudsak av instruktiva handböcker, men även de flesta av dessa innehåller någon form av historik. Metoderna för växtfärgning har förändrats med tidens gång och kultururs utveckling, men kunskaper kring växtfärgning traderas fortfarande. Under 1970- och 1980-talen ökade mängden publicerad litteratur då intresset för ämnet ökade i stort, men minskade återigen under 1990-talet. På senare år har växtfärgningen återigen fått ett uppsving. Skillnaden mellan tidigare och senare litteratur indikerar att miljömedvetenheten hos författarna har ökat på senare tid, då miljömässiga ställningstaganden får alltmer utrymme i litteraturen. I Sverige har hemslöjdsrörelsen och folkbildningsrörelsen haft stor betydelse för utövandets och kunskapernas fortlevande. Detta understöds av informanternas omnämnande av växtfärgning på folkhögskola i undersökningens intervjuer.

I uppsatsens undersökning har tre utövare av växtfärgning intervjuats. De tre informanterna utövar växtfärgning på olika sätt i olika omfattning. Två av informanterna är professionella utövare på så sätt att de bedriver kursverksamhet och utövar färgning i konstnärligt syfte. Den tredje informanten utövar växtfärgning oregelbundet på hobbynivå, helst tillsammans med

vänner. Två av informanterna är uppväxta med växtfärgning i familjen och två har prövat på växtfärgning första gången på folkhögskola. Av informanterna föredrar två stycken att utöva växtfärgning utomhus. En av informanterna uppger sig aldrig färga utan att följa recept.

Enligt de resultat som framkommit i uppsatsens intervjuundersökning upplevs arvet i utövandet främst som immateriellt. Arvet utgörs av kunskaper, tillvägagångssätt samt traditioner kring social samvaro i utövandet. Bevarandet av kulturarvet kan sägas vara beroende av individens egen vilja att återuppta traditionen genom de incitament till utövande som individen finner inom den. I uppsatsens resultatdiskussion framkommer incitament såsom konstnärlig frihet samt möjlighet att applicera växtfärgning i andra hantverkssammanhang.

Anledningarna till varför informanterna i undersökningen utövar växtfärgning skiljer sig åt beroende av individernas bakgrund och vilja att återuppta traditionen. Av de två informanter som växt upp med växtfärgning i familjen har en aktivt utövat det i barndomen. En av informanterna har kommit i kontakt med växtfärgning i vuxen ålder, men inte valt att utöva hantverket förrän ett incitament för detta upptäckts. Informanten upplever sig inte verka inom en tradition. De två övriga informanterna lägger stor vikt vid traditionen, men det är inte huvudfokus i deras utövande. De faktorer som binder samman informanterna i varför de utövar växtfärgning är sociala faktorer och nyfikenhet. Samtliga informanter utövar och talar om växtfärgning tillsammans med andra. De utbyter också kunskaper med andra utövare. Överraskningen i växtfärgningsprocessen fungerar stimulerande. Samtliga informanter beskriver spänningen i processen och har någon gång utfört en färgning där de inte alls kunnat förutse resultatet. En informant uppger sig aktivt försöka glömma tidigare resultat, medan en annan av informanterna helst vill utgå ifrån färdiga recept där resultatet kan förutses. Att utövaren inte kan se hur materialet påverkas under processen verkar ändå vara en faktor som upplevs spännande och motiverar informanterna i deras utövande. Långsamheten i processen är också en faktor som lyfts. Ingen av informanterna i undersökningen innehar eller lägger särskild vikt vid materiellt arv. Då arv påtalas utgörs det av immateriella aspekter såsom sociala värden och hantverksskunskaper.

Den bild av växtfärgning som framkommit genom denna uppsats skall inte tas för representativ hos alla utövare av hantverket. Undersökningen har däremot gett goda exempel på hur växtfärgning utövas samt hur utövare förhåller sig till densamma. Teman i hur växtfärgning utövas idag kan utläsas från dessa exempel. Färgningen verkar till stor del utföras som umgängesform eller i kursverksamhet tillsammans med andra. Den vanligaste tekniken är att överföra pigment till fiber med hjälp av färgbåd. Det finns en tydlig undersökande aspekt av utövandet, där utövarna vill upptäcka nya saker och kunskaper.

Sammanfattningsvis kan sägas att uppsatsen inkluderat utövande av växtfärgning, samt det immateriella kulturarv som kan associeras därmed, till kulturvårdssektorn. Förhoppningsvis kommer uppsatsen att bidra till uppmärksammandet av växtfärgningsutövande och liknande hantverksutövning inom sektorn. Genom att belysa vad som av utövare betraktas som betydelsefullt inom hantverket uppmärksammas lokala intressenters värdering av kulturarv. Uppsatsen bidrar förhoppningsvis även till att åtskillnaden i synsätt gällande immateriellt och materiellt kulturarv minskas.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Informant 1: Intervju 2015-04-15

Informant 2: Intervju i 2015-04-24

Informant 3: Intervju 2015-04-29

Schäring, J., 2015. *Jeanette Schäring - Environmental Artist*. [Online]
Available at: <http://www.jeanettescharing.net/>
[Använd 23 April 2015].

Tryckta källor

Arnqvist Engström, F., 2014. *Gerillaslöjd: Garngrafitti, DIY och den handgjorda revolutionen*. 1:a uppl. red. Stockholm: Hemslöjdens Förlag.

Björkholm, J., 2011. *Immateriellt kulturarv som begrepp och process - Folkloristiska perspektiv på kulturarv i Finlands svenskebygder med folkmusik som exempel*. 1:a uppl. red. Åbo: Åbo Akademis Förlag.

Brunello, F., 1973. *The art of dyeing in the history of mankind*. 1:a uppl. red. Ohio: Vicenza.

Cardon, D., 2007. *Natural dyes: sources, tradition, technology and science*. 1:a uppl. red. London: Archetype.

Clark Schäring, J., 2005. *Minor Field Study in Laos - Organic Silk and Natural Dyeing*. 1:a uppl. red. Göteborg: Göteborgs University, Sweden.

Dean, J., 2011. *The craft of natural dyeing: glowing colors from the plant world*. 7:e uppl. red. Kent: Search Press.

Dean, J., 2014. *A heritage of colour: Natural dyes past and present*. 1:a uppl. red. Kent: Search Press.

Dogherty, D., 2012. The Maker Movement. *Innovations: Technology, Governance, Globalization*, 7(3), pp. 11-14.

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L., 2007. *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 3:e uppl. red. Stockholm: Norstedts Juridik.

Furvik, N.-B., 2015. *Nationalencyklopedin: betning*. [Online]
Available at:
[http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/betning-\(2-textil\)](http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/betning-(2-textil)) [Använd 06 05 2015].

Gerstel, C. A., 1993. *Blåfärgning med vejde (Isatis tinctoria L.)*. 1:a uppl. red. Umeå: Univ. Umeå.

Gustavson, H., 2012. Färg av blommor, bark och rötter. *Hemslöjd*, Nr. 6, pp. 26-33.

- Harrison, R., 2013. *Heritage: critical approaches*. 1:a uppl. red. Milton Park, Abingdon: Routledge.
- Harrison, R. & Rose, D., 2010. Intangible Heritage. i: T. Benton, red. *Understanding Heritage and Memory*. Manchester: Manchester University Press, pp. 238-276.
- Hassard, F., 2009. Intangible heritage in the United Kingdom. i: L. & A. N. Smith, red. *Intangible heritage*. London: Routledge, pp. 270-288.
- Hastrup, K., 2010. *Kultur - den flexibla gemenskapen*. 1:a uppl. red. Lund: Studentlitteratur.
- Hofstede, G. & Hofstede, G. J., 2005. *Organisationer och kulturer*. 2a uppl., [helt omarb. och uppdaterade] red. Lund: Studentlitteratur.
- Hyltén-Cavallius, C., 2007. *Traditionens estetik - spelet mellan inbemska och internationell hemslojd*. 1:a uppl. red. Stockholm: Stockholms Universitet.
- Kvint, A., 2014-12-22. *www.dn.se*. [Online]
Available at: <http://www.dn.se/kultur-noje/konst-form/att-gora-ar-ett-satt-att-tanka/>
[Använd 21 04 2015].
- Langlé, A., 1987. *Växtfärgningsboken*. 1:a uppl. red. Stockholm: LT.
- Larsson, B. & Boëthius, G., 1959. *Hemfärgning med växtämnen*. 14:e uppl. red. Stockholm: Nordisk Rotogravyr.
- Lundgren, A.-G., 1983. *Färg ur naturen: färgning av ullgarn med växter, lavar och svampar*. 1:a uppl. red. Stockholm: Interpublishing.
- Lundin, L. S., 2014. *Naturlig färgning: mat och kläder i ett kretslopp*. 1:a uppl. red. Stockholm: Natur & Kultur.
- Munjeri, D., 2004. Tangible and Intangible Heritage: from difference to convergence. *Museum International*, 56(no 1-2), pp. 12-20.
- Ohlsson, R., 2015. *Nationalencyklopedin: Kemikalier*. [Online]
Available at:
<http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/kemikalier>
[Använd 06 05 2015].
- Ovesen, J., 2015. *Nationalencyklopedin: Etnohistoria*. [Online]
Available at:
<http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/etnohistoria>
[Använd 12 05 2015].
- Palmsköld, A., 2011. Hantverksskunkap som immateriellt kulturarv. i: E. Löfgren, red. *Hantverkslaboratorium*. Mariestad: Hantverkslaboratoriet, pp. 97-105.
- Riksantikvarieämbetet, 2015. *Kulturmiljöarbete under utveckling - Delrapport i uppdraget Ett offensivt och angeläget kulturmiljöarbete*, Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Robinson, P. & Engländer, M., 2007. Den deskriptiva fenomenologiska humanvetenskapliga metoden. *Vard i Norden*, 27(1), pp. 57-59.

- Sandberg, G., 1986. *Indigo: [en bok om blå textilier]*. 1:a. uppl. red. Stockholm: Norstedt.
- Sandberg, G., 1994. *Purpur, koschenill, krapp: en bok om röda textilier*. 1:a. uppl. red. Stockholm: Tiden.
- Sandberg, G. & Sisefsky, J., 1980. *Växtfärgning*. 5:e uppl. [omarb.] red. Stockholm: Norstedts.
- Smith, L., 2006. *Uses of Heritage*. 1:a uppl. red. New York: Routledge.
- Stannard, C. R. & Sanders, E. A., 2015. Motivations for Participation in Knitting Among Young Women. *Clothing and Textiles Research Journal*, 33(2), pp. 99-114.
- Starr Johnson, J. & Wilson, L. E., 2005. "It Says You Really Care": Motivational Factors of Contemporary Female Handcrafters. *Clothing and Textiles Research Journal*, 23(2), pp. 115-130.
- Stier, J., 2009. *Kulturmöten : en introduktion till interkulturella studier*. 2a uppl. red. Lund: Studentlitteratur.
- Stig Sørensen, M. L., 2009. Interviewing people about attitudes to heritage. i: M. L. & C. J. Stig Sørensen, red. *Heritage studies: methods and approaches*. London: Routledge, pp. 164-177.
- Thorburn, B., 2011. Gula blommor, gröna blad, blå färg. *Hemslöjd*, Nr. 3., pp. 32-33.
- Tin, M., 2011. *Spilleregler og spillerom : tradisjonens estetikk*. 1:a uppl. red. Oslo: Novus.
- UNESCO, 2015. *Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. [Online]
Available at: <http://www.unesco.org/culture/ich/en/convention>
[Använd 23 Februari 2015].
- Waldén, L., 1994. Women's Creativity and the Swedish Study Circles. i: B. & W. M. Klein, red. *Swedish Folk Art - All Tradition is Change*. New York: H.N. Abrams in association with Kulturhuset, Stockholm, pp. 181-188.
- World Heritage Centre, U., 2015. *World Heritage Convention*. [Online]
Available at: <http://whc.unesco.org/en/convention/>
[Använd 23 Februari 2015].
- Åhlvik, C. & Von Busch, O., 2009. Introduktion. i: C. Åhlvik & O. Von Busch, red. *Handarbete för en bättre värld*. Jönköping: Jönköpings Läns Museum, pp. 13-17.

Figurförteckning

Tabell 1. Kartläggning över parametrar.

Bilagor

Bilaga 1: Litteraturkartläggning

Författare	Titel	År	Typ	Innehåll
Adrosko, R.J.	Natural dyes and home dyeing	1971	Instruktionsbok	Utförlig historik Material- och färglära Tillvägagångssätt Recept Växter
Brunello, F	<i>The art of dyeing in the history of mankind</i>	1973	Historietecknande	Färgande från förhistorisk tid fram till tidigt 1900-tal
Billum, K	Färg och Fiber	1954	Historietecknande	Utförlig historik Färglära Industrins tillvägagångssätt
Bliss, A	North American dye plants	1976	Instruktionsbok	Botanisk förteckning över färgväxter
Cardon, D	Natural Dyes: sources, tradition, technology and science	2007	Historietecknande	Historik Växter Insekter Kemiska strukturer
Hansson, G.A. & Ryd, A.	Växtfärga: 100 recept på växtfärgning	1973	Instruktionsbok	Tillvägagångssätt Recept
Hyltén-Cavallius, C.	Traditionens estetik: spelet mellan inhemsk och internationell hemslojd	2007	Historietecknande	Hemslöjdshistorik
Dean J	A heritage of colour: natural dyes past and present	2014	Instruktionsbok	Utförlig historik. Miljöetiskt ställningstagande Tillvägagångssätt Materiallära Växter Botanisk förteckning över färgväxter Hälso- och säkerhetsinformation
Langlé, A	Växtfärgningsboken	1987	Instruktionsbok	Metoder för studiecirklar. Materiallära Historik Växter Recept Förhållningssätt till kemikalier
Larsson, B & Boëthius G	Hemfärgning med växtämnen	1959	Instruktionsbok.	Materiallära Tillvägagångssätt Recept Växter Översikt ordnad efter kulör
Lundgren, A-G	Färg ur naturen: färgning av ullgarn med	1983	Instruktionsbok	Tillvägagångssätt Recept

	växter, lavar och svampar			Växter Bidragssökning för kurs
Lundin, L-S	Naturlig färgning: mat och kläder i ett kretslopp	2014	Instruktionsbok	Kort historik Miljöetiskt ställningstagande Material- och färglära Recept Förf. tidigare projekt
Lundin, L-S	Färgningsmanifestet: The expanded field of composting	2013	Instruktionsbok	
Råbergh, H	Färga garn och tyg	1981	Instruktionsbok.	Kort historik Tillvägagångssätt Syntetfärgning Batikfärgning Materiallära Recept Växter
Sandberg, G	Indigo: en bok om blå textilier	1986	Historietecknande instruktionsbok.	Omfattande historik Materiallära Tillvägagångssätt Recept Visst miljöetiskt förhållningsätt
Sandberg, G.	Purpur, koschenill, krapp: en bok om röda textilier	1994	Historietecknande Instruktionsbok	Omfattande historik Visst tillvägagångssätt Recept Miljöetiskt förhållningsätt
Sandberg G. & Sisefsky, J.	Växtfärgning	1980	Instruktionsbok.	Kort historik Tillvägagångssätt Recept Växter Material- och färglära
Vrande, I.V.D.	Växtfärgning av ull	1982	Instruktionsbok	Tillvägagångssätt Historik Recept Växter Viss materiallära
Dean, Jenny	The Craft of Natural Dyeing	2011	Instruktionsbok	Tillvägagångssätt Recept Växter Visst miljöetiskt förhållningsätt
Flint, India	Eco Colour: botanical dyes for beautiful textiles	2008	Instruktionsbok	Tillvägagångssätt Växter Kort historik Miljöetiskt förhållningsätt Materiallära